

XXV é

APLEC DELS PORTS

herbers 2002
26 27 28 juliol

Núm. 62 ANY XVI

AV!

Primavera 2002
REVISTA COMARCAL
DELS PORTS

Preu: 3'18 €

25 ANYS FENT COMARCA

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

Marquesa de Fuente el Sol, 2
12300 MORELLA
Tf. 964 160 174

DES DEL 1900, L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

CONSTITUCIÓ ESPANYOLA

Art. 9.2: Correspon als poders públics de promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives... Art. 17.1: Tota persona té dret a la llibertat i a la seguretat... Art. 19.1: Els espanyols tenen dret a elegir lliurement la residència i a circular pel territori nacional... Art. 27.5: Els poders públics garanteixen el dret de tothom a l'educació, mitjançant... la creació de centres docents... Art. 31.2: La despesa pública realitzarà una assignació equitativa dels recursos públics i la programació i l'execució respondran als criteris d'eficiència i economia... Art. 33.1: Es reconeix el dret a la propietat privada... Art. 43.2: Correspon als poders públics organitzar i tutelar la salut pública a través de mesures preventives i a través de les prestacions i serveis necessaris... Art. 44.2: Els poders públics promouran i tutelaran l'accés a la cultura, a la qual tothom té dret... Art. 45.1: Tothom té dret a disposar d'un medi ambient adequat... Art. 46: Els poders públics garantiran la conservació i promouran l'enriquiment del patrimoni històric...

Encara resultarà que no som espanyols...

Tel. 964 160 125

Fax 964 160 151

Portal de Sant Mateu, 3 · 12300 MORELLA Castelló

AU!
**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**
ANY XVI - Número 62
PRIMAVERA 2002

Consell de Redacció:

Montxo Monfort, Julià Pastor,
Ernest Querol, Narcisa Rambla,
Carles Ripollés, Jesús Sangüesa,
Josep Mª Zapater

Picatge, Edició, i Maquetació:

Julià Pastor i Carles Ripollés

Correcció:

Ernest Querol

Recull de notícies:

J. Domingo, V. A. Querol,
C. Ripollés, J. Sangüesa

Grafismes:

Montxo Monfort

Portada:

Comissió de l'Aplec

Distribució i Administració:

J. Sangüesa i J. Pastor

Fotografies:

Ardu Pascual, R. Menezo, J. Pastor,
C. Ripollés, J. Mª Zapater

Impressió:

Jordi Dassoy

AU! EDICIONS DELS PORTS

Associació Cultural dels Ports
Costa de la Presó, s/n
Apartat de Correus 18
12300 MORELLA
Tf. Fax 964 161 001
centrelports@retemail.es
<http://www.elsports.net/araell>
<http://personal4.iddeo.es/centrelports>

Membre de la Federació d'Instituts d'Estudis
Comarcals del País Valencià i de la Coordinadora
de Centres d'Estudis de Parla Catalana

Depòsit Legal B-20594-87
ISSN 1136-3797

Subscripció anual

12,02 EUR

Preu exemplar

3,16 EUR

S U M A R I

EDITORIAL

La coordinació d'entitats 5

MONOGRÀFIC

25è aniversari de l'Aplec 7

NOTÍCIES

De la comarca 15

De Vilafranca 17

De Morella 18

El Baró d'Herbers 24

Heroïna 24

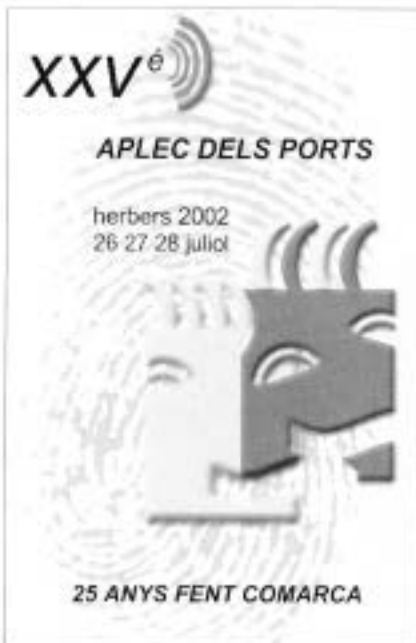
Castell de Morella 24

Llibrets de festa 25

AU!TOBOMBO

Vocació de normalitat 26

Trobada d'entitats 27

LA BÚSTIA

Publicacions de tot arreu 21

CALAIXERA CULTURAL

Sociabilitat 23

Caciquisme 23

Memòria d'Herbès 24

OPINIÓ

Els fòssils a la comarca 28

Com anem? 29

ORELLA ESCRIVANA

Ocurrencionims 30

JA FA TEMPS QUE...

Soterrars 32

Volem construir, doncs, una mata de jonc que faça de pont al mig del riu Sènia. Les fronteres entre les comarques de la diòcesi són més mentals que altra cosa...

EDITORIAL

La coordinació d'entitats culturals de les comarques de la diòcesi de Tortosa

...de fronteres, frontisses i barranquets

L'organització d'activitats culturals a la nostra comarca sol anar més en el camí de cobrir l'expedient que en el de posar uns fonaments sòlids de continuïtat i rigor. Atés el caràcter cíclic de les estacions, se sol concebre l'activitat cultural més com una dent de l'engranatge de la roda del temps amb una periodicitat anual –com les rogatives, primes, rotllos, festes, etc.– que no com un fet extraordinari d'aportació d'idees i de creació. Per tant, a més de les activitats marcades per la tradició ens caldria valorar molt més la innovació.

L'espai també és un altre dels condicionants de les persones, com han estudiat a bastament els filòsofs, i les diferents representacions de l'espai també ensolquen les activitats humanes. Per exemple, la concepció burocràtica de la realitat, amb la seua *amplitud* de mires, pensa que les fronteres administratives són l'únic referent vàlid d'organització del territori, passant com una piconadora per damunt de segles de realitzacions. Certament, no hi ha pitjor enemic que la ignorància i si aquesta ostenta els llocs de poder religiós i polític és exponencialment més perillosa...

Amb la intenció de depassar els efectes negatius d'aquests condicionants esmentats del temps, de l'espai i de la ignorància ens vam reunir a Morella el passat dia 1 de juny entitats culturals de les comarques de l'actual diòcesi de Tortosa. S'ha de dir però que, del temps meteorològic, no ens en vam poder escapar i vam haver d'ajornar la trobada prevista per al dia 15 de desembre del 2001 a causa del temporal de neu. L'acte ha constituït la cloenda del I Congrés de Cultura i Territori de la Diòcesi de Tortosa i ha volgut reunir, a més dels estudiosos d'aquests àmbits, totes les entitats que estudien aquest territori. Les sessions del congrés van tenir lloc a Benicarló i a Tortosa i, ara, a la capital de la nostra comarca. En aquesta mateixa línia la propera reunió d'entitats tindrà lloc a la comarca del Matarranya, a Calaceit.

El Centre d'Estudis dels Ports, la nostra entitat, va estar l'amfitriona de la trobada. En primer lloc, els diferents representants –més d'una vintena– de les associacions culturals van donar a conèixer les activitats que realitzaven. En aquest sentit, Carles Ripollés va presentar els resultats d'una enquesta que havíem elaborat sobre les activitats fetes a aquest territori i que ell va analitzar. Posteriorment es van presentar dues ponències, la primera sobre l'aprofitament de les noves tecnologies va anar a càrrec d'Emili Fonollosa (Amics de Vallibona) i la segona, sobre com superar l'escapçament administratiu, la va presentar Màrius Pont, del Centre d'estudis Planers de Santa Bàrbara. Finalment, es va prendre l'acord de constituir aquestes trobades en anuals, de crear una pàgina web conjunta i una llista de distribució que permetrà estar en contacte permanent totes les associacions per a donar a conèixer les activitats que tinguen programades i preparar actuacions conjuntes.

El coneixement de les activitats permetrà aprofitar el treball que ja està fet i evitarà repeticions innecessàries. Amb aquesta mateixa finalitat s'ha creat una altra entitat, l'Institut Ramon Muntaner, que és fruit d'un conveni entre la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (de la qual el nostre centre n'és membre fundador) i la Generalitat de Catalunya, el Govern Balear i altres entitats, que cada any dotaran l'Institut amb més de cinquanta milions de pessetes, fet que permetrà tenir persones plenament dedicades a aquestes tasques de coordinació. A Morella eren Josep Sebastià Cid, delegat de cultura de les terres de l'Ebre i impulsor de l'institut i Josep Santesmasses, president de la coordinadora. Per tant, la creació d'aquesta xarxa d'entitats també estarà enllaçada amb l'institut Ramon Muntaner, que té aquest nom pel conegut *exempli de la mata de jonc* del seu autor: si un xiquet pren els vïmens un a un, els podrà arrancar, mentre que si es vol arrancar la mata sencera, hi caldrien moltíssims hòmens.

Volem constituir, doncs, una mata de jonc que faça de pont al mig del riu (quasi més bé un barranquet) Sènia perquè aquest accident geogràfic no pot ser de cap manera una frontera. Les fronteres entre les comarques de la diòcesi són més mentals que altra cosa i els dos darrers segles han marcat el devenir de la història per la imposició de fronteres administratives i per l'absència de comunicacions, com s'ha publicat a AU!

I perquè la mata tinga més joncs encara, volem esperonar les entitats de la comarca que no hi van poder acudir a sumar-se a aquesta iniciativa que de segur marcarà l'evolució de les activitats culturals futures perquè trencarà el seu caràcter cíclic i ja ha superat la separació geogràfica de les comarques del Matarranya, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Montsià, el Maestrat i els Ports, posant oli a la seua frontissa.

Volum II

**Actes de la XL Assemblea
Intercomarcal d'Estudiosos
Morella**

• **PUBLICACIONS**

La Diputació de Castelló a través del Servei de Publicacions difon i promou l'edició de llibres de tema cultural, tècnic, d'investigació o divulgació.

25è aniversari de l'Aplec

Per Rafa Serret i l'Equip de Documentació

Introducció

Si a algun tema ha de dedicar un monogràfic esta revista és a l'Aplec, una de les poques iniciatives que són de la nostra corda: voler viure a la comarca, tenir clar quantes barres hi ha a la nostra senyera, i saber en què parlem i en què volem seguir parlant.

Els primers anys de revista, l'Aplec era l'excusa per engrescar la comissió organitzadora o la gent sabuda del poble organitzador i fer un monogràfic del poble. Ara ja queden molts pocs pobles sense monogràfic (animeu-vos!) però en canvi era el propi Aplec el que no tenia un monogràfic. Un quart de segle és una excusa per parlar-ne.

Història de l'Aplec

L'Aplec dels Ports és un – i possiblement el més singular- dels diversos fruits en què s'han materialitzat les inquietuds democràtiques comarcals. Ja des d'abans de l'acabament de la dictadura, al col·legi dels Escolapis de Morella, hi havia hagut reunions de la joventut dels Ports per reflexionar sobre la situació comarcal i propiciar alternatives per frenar l'emigració. Per exemple, les granges comunals de La Mata i d'Herbers, entre altres, són producte d'aquestes inquietuds.

Paral·lelament i convivint amb la natural preocupació política per donar eixida al règim franquista, s'anava consolidant un sentiment de recuperació

comarcal pel que fa a l'ús de la nostra llengua i la identitat de la comarca. La revista **Els Ports**, amb els seus diversos intents de consolidació, reflectia aquest sentiment: escrita en valencià i amb un nom reivindicatiu feia front al *Maestrazgo supracomarcal* en què estàvem immersos.

Ja en la transició política, el desig de fer País Valencià batejava especialment en els esperits nacionalistes d'alguns universitaris portencs. Farts d'una centralització política de dècades, calia construir el País des de baix, des de les seues comarques.

I així és com nasqué el primer Aplec dels Ports: la Todolella (la de la dansa guerrera) fou el primer escenari de la trobada de gent jove dels Ports, sota l'atònita mirada de les autoritats municipals, militars i eclesiàstiques del moment. Recordeu aquella cançó que cantava Al Tall i que deia "que vinga, que vinga, que vinga la llum... i que al senyor alcalde...", doncs a la Todolella la llum elèctrica, en aquell Aplec del 1978, se n'anà... diverses voltes. Senyeres quatrebarrades, Paco Muñoz, Alimara, Toni Mestre, i l'exemple de tota la joventut d'un poble organitzant l'Aplec, va propiciar que seguira l'Aplec i cada any, religiosament, l'última setmana de Juliol, un poble de la comarca dels Ports és escenari d'aquesta trobada política, festiva, comarcal i laica de la gent dels ports i de més enllà.

Havia nascut l'Aplec. Una paraula quasi tan desconeguda a la comarca, com

MONOGRÀFIC

IV APLEC
DELS PORTS

LA MATA

1.981

DIEN 10 - 10 JULIOL

LA VEDUTA DE ESTES PROGRAMES
SE VA ORGANITZANT EN LA

DIPUTACIÓ DE BARCELONA I INSTITUT DE FERIA DE CASTELLÓ

XVII Aplec
dels Ports

FORCALL '93

23, 24 y 25 de juliol

PROGRAMA

XVIII DELS ||||| APLEC
PORTS

BANCAIXA

	Cantautors	Rock	Orquestres
1978	<i>La Todolella</i> Paco Muñoz		
1979	<i>Cinctorres</i> Carraixet Rondalla de Cinctorres		
1981	<i>La Mata</i> Adés i Ara All-i-Oli Gregori i Igual		De Laxe
1982	<i>Vilafranca</i>	Rernigi Palmero i Bustamante	
1983	<i>Herbers</i> José Antonio Labordeta		Pescadilla Madisson Grup
1984	<i>El Forcall</i> Al Tall M' del Mar Bonet		
1985	<i>Morella</i> Paco Muñoz Al Tall Ovidi Montllor		Elèctrica Dharma
1986	<i>Sorita</i> Lluís Miquel i els 4 Z		
1987	<i>La Todolella</i>		Florida Vizcaino i la sonora latina Lucho y su orquesta Macamba La Clandestina
1988	<i>Cinctorres</i> Carles Santos Raimon		
1989	<i>Vil·lores</i> Al Tall	Al Límite	Bahia Melao de caña
1990	<i>La Mata</i>	Tom Bombadil Candidatos La Banda	Nueva Alaska
1991	<i>Vilafranca</i> Lluís Llach		La Mexa Altozano La Vella Banda
1992	<i>Herbers</i>	Los Clan U-Tòpics	Superbahia Centauru
1993	<i>El Forcall</i>	Els Pets Las Gatas Negras Morcillo	Ajedorz Orquestra La Major Blues Band Intocablues Band Doctor Party
1995	<i>Morella</i> Urbàlia Rurana	Tom Bombadil Magazine Llobarro The Scene Brans Dropo Chaparros Alinodoro	Calibra Sabor de Gràcia
1997	<i>La Todolella</i> Urbàlia Rurana		Calibra
1998	<i>Cinctorres</i> Al Tall Joan Amèrich Tomeu Penya	Los Tensos Obrint Pas Quatre gats Alinodoro La Carrasca Gobonon Nafigà	Magnum Broses Quorum
1999	<i>Vil·lores</i> Quico el Celio, el Noi i el Mut de Ferreries		
2000	<i>La Mata</i> Al Tall	Obrint Pas Grup Batzer	Grup Manacor Jach's Guarannà
2001	<i>Vilafranca</i> Jaume Sisa Cantants d'Ulldecona	Azero Doctor Calypso Daniel i la Quartet	Travesia 7 Drakar

el propi nom comarcal. Ports i Aplec, dues paraules que s'han popularitzat durant 25 anys, però què noves sonaven en aquells anys setanta!

Reivindicació i festa comarcal és el que es va fer a la Todoilella i amb aquestes dues premisses s'han anat fent els Aplecs que li han seguit. Massa vegades la festa ha estat per damunt de la reivindicació, i poques vegades la reivindicació per damunt de la festa, però digueu si no us heu emocionat alguna vegada quan heu vist cantar, en els vostres pobles, Al Tall, Ovidi Montllor, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet, Raimon, etc, quan heu vist com es feia una falla de la central tèrmica d'Andorra a La Mata, quan heu vist que passejàvem el pi sec i contaminat per la plaça del Forcall..., quan heu vist tanta gent, tants de cotxes i tantes tendes instal·lades al voltant dels pobles.

També hi ha qui no s'ha emocionat... ans -podríem dir- el contrari: també hi ha els qui s'han cabrejat sempre: els intolerants, els guardadors de l'ordre establert en la dictadura: Espanya *una, grande i libre* amb una sola llengua, els que han escampat que a l'Aplec solament van peluts, drogaddictes i gent de mal viure, els que pensen que és innecessari l'Aplec, ja que per això estan els polítics; els que veuen negoci amb l'Aplec, els que pensen que s'ha traït l'esperit inicial de l'Aplec; els que no entenen quin sentit pot tenir reunir-se milers de persones uns dies, quan es podrien fer altres coses més profitoses per la comarca, els que es veu que no han estat mai joves: no han fet festa, no han begut, no han ballat...

I amb tants pensaments en contra, miraculosament, cada any en un dels

nostres pobles - la majoria petits pobles - dels Ports, la flama que encengué l'Aplec de la Todoilella no s'apaga. Quina misteriosa força els empeny a seguir?

Els primers Aplecs foren comarcals, en el sentit que hi anava la gent de la comarca. Van ser íntims i senzills. Poc a poc, la festa de l'Aplec dels Ports anà sent coneguda per les comarques veïnes i així com anava acabant-se la primera roda (La Todoilella, Cincorres, Vil·lores, La Mata, Vilafranca, Herbers, El Forcall, Morella, Sorita) cada vegada era més la gent que hi venia i majors eren les exigències quant a l'organització de l'acte. De fet, l'onzè Aplec dels Ports que tingué lloc a Cincorres l'estiu de 1988 tenia un lema clar: **Un Aplec és cosa de tots**. Sense la participació de les persones adultes i la implicació dels més joves, ja no era possible l'Aplec.

La trobada havia superat les expectatives inicials i no solament era la reunió dels joves dels Ports, sinó que s'havia convertit en un aparador comarcal de gran magnitud, on anaven molts joves i de molts llocs diferents, atrets per la Festa, per l'hospitalitat dels Ports, per la gratuïtat dels actes, per la música, pel rock també, però en català eh!!!!

S'havia arribat a un carreró sense sortida, a un cul de sac. El XVIIIè Aplec dels Ports celebrat a Morella l'estiu de 1995 reuní 17.000 persones, xifra record en els Aplecs dels Ports. Molta gent, acumulació de deixalles en els bancals, borratxeres, guanys fàcils, negoci encobert, promoció turística... què quedava de l'Aplec Inicial?

La Todoilella 1997 ha estat la resposta: **Tornem a l'Aplec**. I hem tornat a l'Aplec, i la gent segueix anant als Aplecs, i als Aplecs se segueix reivindicant... *Aquesta terra es mou* (Cincorres '98), *Farem camí* (Vil·lores '99), *A tots els Ports, carreteres sense clots* (La Mata '00) *Fem comarca, fem Aplec* (Vilafranca '01)

Afortunadament l'Aplec, així com han anat passant els anys, no està sol en el moviment comarcal: iniciatives econòmiques, culturals i polítiques han nascut als Ports amb un "aire" comarcal clar. Programes de desenvolupament econòmic comarcal, associacions, infraestructures comarcals, mitjans de comunicació: Els Ports-Ràdio, publicacions periòdiques, grups d'estudis, la magnífica revista AU! que no ha parat d'editar-se des de la primavera del 1987,...

25 anys d'Aplec han servit per consagrar "Els Ports" com a denominació de la comarca, per confiar en la volun-

Villores 1980

tat de fer comarca de polítics aplequistes (polítics dels Ports que algun dia han sigut jóvens i han estat en l'organització de l'Aplec), per reivindicar i fer festa amb la nostra llengua -sense complexos-, per aglutinar tot un seguit d'actes culturals difícils de portar a terme en els pobles xicotets, per mostrar-nos als altres i donar a conèixer la comarca, i, per damunt de tot, tenim la iniciativa civil, de base, de la gent de poble que, amb orgull, és capaç, cada any, de portar a terme un Aplec que, amb encerts i desencerts, ja és patrimoni de tota la comarca i també del País Valencià i de més enllà.

1978 La Todolella
 1979 Cincorres
 1980 Villores

1981 La Mata
 1982 Vilafranca
 1983 Herbers
 1984 El Forcall
 1985 Morella
 1986 Sorita
1987 La Todolella
 1988 Cincorres
 1989 Villores
 1990 La Mata
 1991 Vilafranca
 1992 Herbers
 1993 El Forcall
 1994 Portell
 1995 Morella
 1996 Sorita

1997 La Todolella
 1998 Cincorres
 1999 Villores
 2000 La Mata
 2001 Vilafranca
 2002 Herbers

Preparant l'Aplec

La Comissió organitzadora d'enguany, a més de les preceptives orquestres per anar fent festa i traure algun dineret, va presentar l'Aplec a Castelló i a Cincorres.

L'excusa per la reunió cincorrrana era la presentació del cartell, però aprofitant les noces d'argent es va convertir en una trobada dels dinosaures de l'aplec, com els van arribar a batejar, i la gent més jove, que comença en totes estes coses aplequeres.

La reunió tenia una taula immensa, entre gent de la premsa comarcal (Lluís Puig i Joan Carles Marcohal) dinosaures com *Falo* i Toni Mestre, i representants de molts pobles organitzadors.

Toni Mestre, una de les persones que movien la flama en aquells anys, amb el seu pioner espai en valencià a RNE, va explicar-nos un poc com van anar els preparatius del primer aplec tolellà i es va felicitar de que siga esta comarca la única on continuen fent-se aplecs.

Però la conversa va anar derivant en la reflexió sobre els assumptes que en els darrers aplecs són motiu de controvèrsia. Temes com la difícil conjugació entre cert tipus de festa i la idiosincràsia que volem per l'aplec, els problemes per

Presentació del XXVè Aplec dels Ports a Cincorres

ELS PORTS

Fa quinze dies he tornat a la comarca de "Els Ports". Hi puge des que tenia nou anys, quan acompanyava mon pare en les seues visites a les fàbriques de tints. Durant els setantes sovintejava la casa que els arquitectes Rosso, pare i fill, s'havien restaurat a Mirambell. Des d'allà vaig contactar, la primavera de 1978, amb un grup de joves estudiants de la Todolella interessats en la restauració de la seua magnífica dansa guerrera i que s'agrupaven al voltant de la revista "Els Ports", modesta i quasi desconeguda. Trobaven que calia fer alguna cosa per tal d'agrupar la gent i salvar la seua moribunda comarca. Els vaig

suggerir la possibilitat de muntar un aplec. Convocaren altres xicotets, hi vingué un joveníssim **Ximo Puig**, férem un parell de reunions i ens posàrem a treballar. Aquell estiu de 1978 s'hi va celebrar, a la Todolella, el I Aplec dels Ports. Tot era nou, des de la paraula "aplec" fins la denominació comarcal. De València pujaren, només se'ls pagà el viatge, **Paco Muñoz** i el grup **Alimara**. Ells ballaren la seua antiga dansa. Jo vaig fer el discurs de presentació. Va ser un èxit total. A les cases es feren entrepans i es prepararen begudes. El poblet s'omplí de gom a gom. Vençuda la por al desconegut la gent s'hi va donar. Mai no havien vist res paregut. Alguns vells

recordaren oblidades etapes de llibertat. Aquell any nasqué la consciència comarcal dels Ports. I una iniciativa que aquells valencians/anes han mantingut viva i en expansió fins ara. El passat 20 d'abril es va fer la presentació, a Cincorres, del programa i cartell de l'Aplec d'enguany, que serà a Herbers. Vaig retrobar vells amics i en vaig fer de nous. L'Aplec, sempre en mans de la societat civil, va ja per la tercera volta en els deu municipis de la comarca en què es fa l'Aplec. Les noves generacions l'han fet seu i se superen cada any. La cita serà els dies 26, 27 i 28 de juliol. Quin país tan magnífic podríem tenir!

Toni Mestre (Levante 05-05-2002)

organitzar l'Aplec als pobles grossos, especialment un que té murades, perquè no és tot el poble qui l'organitza, reforçant la idea de comunitat, sinó una part menuda que és mirada amb prevenció per l'altra.

També es van posar de relleu les complicacions organitzatives i burocràtiques que van creixent amb el pas del temps. Es pot dir que la gent més conscienciada, que sol estar organitzant-los, reflexiona continuament sobre tota aquesta problemàtica i a voltes això no quadra amb el resultat d'alguns aplecs.

Per altra banda, XXVena edició de l'Aplec dels Ports fou presentada a la Llibreria Babel de Castelló de la Plana el dissabte dia primer de juny a les 19,30. La presentació va anar a càrrec de l'actriu valenciana Rosanna Pastor. També van parlar diversos membres de la Comissió Organitzadora i l'alcalde d'Herbers, Senén Pallarés.

El motiu de presentar Rosanna Pastor aquesta edició de l'Aplec va ser, per una banda, per haver rodat en la comarca dels Ports, entre altres, la pel·lícula *Tierra y Libertad* (Ken Loach), pel·lícula amb la qual se l'ha coneguda a l'estranger ja que va ser premiada com a millor pel·lícula europea a Berlín. Per altra banda, per ser una actriu que sempre ha fet costat a totes aquelles iniciatives que donen suport a la nostra llengua i cultura, premisses que l'Aplec dels Ports té com a irrenunciabls.

Rosanna Pastor va qualificar d'admirable el treball que estan portant a terme els pobles que organitzen cada any l'Aplec dels Ports. També va manifestar que sempre s'ha trobat molt a gust en la comarca dels Ports, fins al punt que ha fet autèntiques amistats.

Lemes dels Aplecs

Cinctorres - 1988

Un Aplec: Cosa de tots

La Todolella - 1997

Tornem a l'Aplec

Cinctorres - 1998

Aquesta terra es mou

Villores - 1999

Farem camí

La Mata - 2000

L'Aplec del 2000

A tots Els Ports carreteres sense clots

Vilafranca - 2001

Fem comarca, fem Aplec

Herbers - 2002

25 anys fent comarca

	Teatre	Exposicions
1981 <i>La Mata</i>	L'establia "Per damunt de tot"	
1983 <i>Herbers</i>	Universal Còmics "Qui vol un miraclet?"	Peces de vestir tradicionals
1987 <i>La Todolella</i>	Xarxa Teatre "El dolçainer de Tales"	Les espadenyes La Todolella i la dansa guerrera
1989 <i>Villores</i>	Els visitants "Hugonstein" Xarxa Teatre "El dolçainer de Tales"	
1990 <i>La Mata</i>	Saineters de Vilafranca	La contaminació als Ports
1991 <i>Vilafranca</i>	Conino Gurillo "La Gutenberg companyia de comèdies" Rusca Katarisca (Espectacle infantil)	
1992 <i>Herbers</i>	Els Visitants	Els Ports com a inspiració Turisme interior Fàbrica de Giner Universitat Jaume I Aparells del camp
1993 <i>El Forcall</i>	Pimpinelles Boni i Caroli Màscara Teatre Escarlata Circus Alain Mim	
1995 <i>Morella</i>	Farsa de farsants	Montxo, J. Valle i J. Pascual
1997 <i>La Todolella</i>		Santantonada Pobles de la comarca 20 anys d'Aplec La comarca dels Ports Fira, productes de la comarca Estands institucionals
1998 <i>Cinctorres</i>	Toni Albà i Sergi López "Brams" Pimpinelles	Fotografia, artesanía i pintura
2000 <i>La Mata</i>	Xarxa "Foc de mar"	
2001 <i>Vilafranca</i>	Malabó Gog i Magog (Kalum) Penyagolosa "Ai, homes...!"	La veu d'una comarca

	Correfocs	Dolçainers	Animació
1983	<i>Herbers</i>		Xaranga
1987	<i>La Todolella</i>	La Todolella	
1989	<i>Villoses</i>		El Sarau
1990	<i>La Mata</i>	Diablers de Patúls	
1991	<i>Vilafranca</i>	Benicarló	
1992	<i>Herbers</i>	Morella	
1995	<i>Morella</i>	Dimonis d'Orta	Pal'Fred Mam
		Dim. Massalfassar	Banda de Morella
1998	<i>Cinctorres</i>	La Xalera	
2000	<i>La Mata</i>	La Xalera	Grup 666
2001	<i>Vilafranca</i>	La Xalera	Dolçainers
			Xaranga

Programa de l'Aplec d'Herbers 2002

Dijous 25

20.00	Saló de davall la Plaça	Inauguració de l'exposició "25 anys fent comarca"
24.30	Camp d'actuacions	Orquestra Kartontxa

Divendres 26

12.00	Carpa de l'Aplec	Inauguració de l'Aplec d'iniciatives dels Ports
17.00	Saló de davall la Plaça	Taula rodona de diputats, alcaldes i regidors de la comarca dels Ports
18.00	Saló de davall la Plaça	Taula rodona d'Associacions de la comarca dels Ports
20.00	Camp d'actuacions	Inauguració de l'Aplec per la Muixeranga d'Algemesí. Aplec de dolçainers
23.30	Camp d'actuacions	Ultimo cartucho (Aigua bendita)
01.00	Camp d'actuacions	Orquestra Avalancha
02.30	Camp d'actuacions	Brams, rock català
04.00	Camp d'actuacions	Orquestra Avalancha
06.00	Camp d'actuacions	Los Draps

Dissabte 27

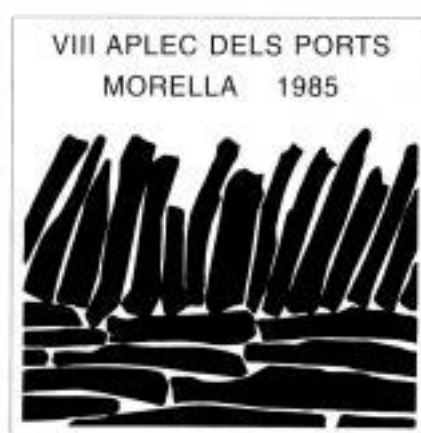
11.00	Pels carrers del poble	Xaranga, casquetes i aiguardent
12.00	Placeta de l'església	La Vantocant Band Música i café
13.30		Sixosis Swing i cervesa
18.00		Sargantana
19.00		Els quatre gats
20.30		Saüc. Ball folk per a xalar
18.30	Plaça del carrer del Pla	SCURASPLATS Companyia de teatre "Trans-accions"
19.00		POT DE PLOM TEATRE Les rondalles de Pot de plom
20.30		SCURASPLATS Companyia de teatre "Trans-accions"
21.00		PIMPINELLES "Tragèdies i Komèdies"
22.30		SCURASPLATS Companyia de teatre "Trans-accions"
23.00		XAVI CASTILLO / POT DE PLOM Teatre "Jordiet contraataca"
24.00	Camp d'actuacions	Companyia elèctrica Dharma
01.30		Orquesta Apache
03.00		Agraviats
04.30		Orquesta Apache
06.00		Natros

Diumenge 28

11.00	Pels carrers del poble	Xaranga, casquetes i aiguardent
12.30	Plaça del carrer del Pla	Espectacle infantil
13.30		Volantins "El Senyor del Tornavis"
18.00	Camp d'actuacions	Toti Soler i Esther Formosa
19.30		Anton Abad
21.00		Al Tall

Portem 25 anys als Ports fent l'Aplec

Encara tenim 25 raons per seguir-lo fent

Raons per seguir vivint als ports

1.- Perquè amb l'Aplec va entrar aire fresc a la comarca, l'aire democràtic i reivindicatiu de la transició. Com és l'aire que ara respirem?

2.- Perquè no hem d'oblidar que l'Aplec va nàixer per posar de manifest les mancances econòmiques i culturals d'una zona deixada de la mà de déu. L'Aplec ha sigut i ha de seguir sent reivindicatiu: hem de poder viure dignament a la comarca dels Ports.

3.- Perquè encara que tinguem ajuntaments i institucions democràtiques que, òbviament, fan el que poden o el que volen per millorar la vida dels ciutadans dels Ports, l'Aplec segueix sent un aparador important de les inquietuds polítiques i culturals dels Ports.

4.- Perquè des de l'aprovació de l'Estatut cap govern regional ha sigut capaç de tirar endavant una llei de comarcilització del País Valencià. Cada vegada que fem un Aplec, fem un poc de comarca. Si fem comarca, farem País.

5.- Perquè creiem que la mancomunitat comarcal o intercomarcal de municipis pot beneficiar enormement el problema de les infraestructures dels pobles xicotets: ensenyament, sanitat, carreteres, hisenda, urbanisme, turisme, deixalles, transport...

6.- Perquè som una de les comarques d'interior del País Valencià gràcies a les quals el govern valencià rep ajuda dels fons europeus que després, curiosament, no s'acaben de notar en la millora de la nostra comarca.

7.- Volem que es facen polítiques de discriminació positiva, és a dir que s'afavorisquen les zones deprimides. Si l'excusa és que som poca gent, sense uns

objectius concrets d'ajuda en sectors econòmics potencials, cada vegada la despoblació serà major.

8.- Perquè l'Aplec, l'organitzem els jòvens, demanem eixides laborals per quedar-nos als Ports.

9.- Volem una educació i una sanitat comarcals dignes.

10.- Seguim exigint que facen carreteres i mantinguen les vies de comunicació com cal.

11.- No ens cansarem de demanar la conservació del nostre entorn natural: boscos, animals, sense contaminació...

Raons per fer festa

12.- Farem una gran festa per seguir donant a conèixer la comarca dels Ports.

13.- Volem que l'Aplec siga la trobada anual de la gent dels Ports: xiquets, jòvens i vells.

14.- Desitgem que la gent vinga als Ports, que faça festa, però sense deixalles, sense brutícia, sense massa alcohol... Una festa ecològica, si pot ser.

15.- On va molta gent hi ha de tot, però volem que la gent que vinga a l'Aplec siga respectuosa amb el nostre entorn físic i cultural.

16.- Volem reconduir l'estil de l'Aplec. Encara que portem actuacions musicals importants, l'Aplec no ha nascut per ser un negoci. Per tant, les actuacions seran gratuïtes. Absteniu-vos d'anar-hi si penseu que teniu el dret a destrossar i embrutar el que cregueu.

17.- Perquè cal seguir coneixent aquells autors que s'expressen en la nostra llengua. Des del principi de l'Aplec, hem procurat portar cantautors i grups musicals que canten en català. Hem volgut donar a entendre que podíem fer fes-

ta cantant i ballant amb una llengua que no estava ni a la ràdio, ni a la tele ni a les discoteques, però era la nostra. Hem tingut ocasió de sentir a Paco Muñoz, Alimara, Al Tall, Maria del Mar Bonet, Lluís Llach, Raimon, Tomeu Penya, Joan Aimeric, Sisa, U-Tòpics, Els Pets, etc.

Raons per fer actes culturals

18.- Perquè 'Els Ports' som tots: els pobles grans i els menuts. A l'Aplec farem actes culturals impensables en pobles de menys de 200 habitants. Herbers, La Mata, Todolella, Sorita, Villares, Portell, etc... deixaran de ser pobles, i a l'Aplec seran una cosa més gran; seran, per uns dies, tots els pobles dels Ports.

19.- Amb l'Aplec reivindicuem la nostra història, el que hem sigut, la nostra manera de ser en llibertat.

20.- Qui perd els orígens, perd la identitat. Allò que més ens identifica és la nostra llengua. Volem que el valencià estiga present en tots els àmbits als nostres pobles.

21.- 25 ANYS D'APLEC són pocs encara per refer una comarca, després de més de dos segles de la denominació "Maestrazgo" imposada per règims centralistes i castellanitzadors. Tenim una història que cal respectar i unes denominacions per recuperar.

22.- Perquè som "Els Ports" una zona de pas i d'enllaç, volem ser una peça que ajude en la construcció del nostre espai històric i cultural, que no és altre que el format per tots aquells que comparteixen la nostra llengua i història comuna, especialment els pobles veïns del Mataranya, de la Terra Alta, del Montsià i del Maestrat.

23.- Reivindicuem el nostre folklore, les nostres tradicions.

24.- L'Aplec ha de mostrar espectacles d'arrel tradicional. Des del present, hem de connectar amb el llegat d'una comarca tan antiga i rica amb tradicions com la nostra.

25.- L'Aplec ha de ser un punt de trobada de les iniciatives comarcals, econòmiques, culturals, socials, etc...

COSTA SANT JOAN, 1
TELÈFON 964 160 336
MORELLA (*Castelló*)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

NOTÍCIES COMARCA NOTÍCIES

Notícies de la comarca...

Escola d'Olocau

El dia 22 de juny es van trobar quasi cinc-cents persones que han passat per l'escola de la vila més occidental de la comarca, tant alumnes com mestres. El motiu de la trobada és el tancament de l'escola vella, que dona pas a un edifici de nova planta, adaptat a les necessitats de la Logse, que s'està construint.

L'AMPA i l'equip docent van preparar una exposició sobre l'evolució de l'escola, amb materials que es conserven tant a cases particulars com a l'ajuntament. A la Sala de la Vila s'hi reproduïen tres aules, representatives de les fases de l'escola. A la primera, sota la mirada del cabdill generalíssim i el crucifix, topetem els bancs de fusta amb els tinters, les enciclopèdies i el llibre de visites on l'inspector reclama a la mestra que s'amare dels principis de l'escola franquista, que es veu que no complia amb prou esperit de sacrifici. La segona aula, sota la mirada d'un joveníssim Joan Carles de Borbó acull els mobles de color fusta que tenim al Centre d'Estudis i a l'aula actual destaquen sobre el verd mobiliari uns quants llibres en valencià i l'ordinador.

Entre el material hi havia penjat un preciós mapa del regne de València de 1909 on destaca la línia de la zona de costes i fronteres que usualment cobria uns 30 km però ací aplegava fins a Morella. Als murs de l'església hi havia penjades fotos de les classes des dels anys 20 fins la promoció 2001-2002, on a més d'identificar-se la gent podem apreciar detalls com que els mestres d'escola pas-

saven més gana després de la guerra, només a través del vestuari.

Tenen la intenció és de fer un CD amb les fotografies i dades històriques de la vila. Els assistents van cruspir-se una gran paella amenitzats per una tunà saragossana.

Neu

El 30 de març va nevar i a les zones més altes es van acumular gruixos de quinze centímetres.

Robatoris

Segueixen els robatoris a la ciutat i a tota la comarca. Els lladres han visitat Vilafranca diverses vegades, Olocau i Ares on es van endur la caixa forta de l'oficina de Credicoop; passaren també pel

Forcall i Sorita i tornaren a Morella, és a dir, per tot arreu. La vila de Catí la tenen crucificada i el més sonat ha estat el robatori als Pinsos Vigoran, per la des-trossa que han fet. S'haurà de pensar en alguna solució davant la manca de seguretat per evitar que els veïns s'hagen de defensar amb el llançament detestos o a escopetades.

Muralles invisibles

Els talls de carreteres a la comarca va afectar seriosament l'afluència turística de la Setmana Santa, segons van reconèixer els empresaris turístics. A la Balma van explicar que havien d'acudir fins al Forcall a subministrar-se perquè els repartidors no volien passar. També s'ha notat la disminució d'excursions en autobús.

Carreteres

El PSPV Ports-Maestrat va denunciar els incompliments en matèria de carreteres. L'eix que comunica els pobles de la Tinença no rep cap inversió. La carretera entre el Forcall i Sorita segueix paralitzada, encara que la Conselleria de Medi Ambient ja ha aprovat l'estudi d'impacte ambiental. El Ministeri de Foment no troba diners per col·locar a la N-232 un indicador de Castell de Cabres. També està paralitzat el projecte de camí de la Canà, on continuen els maldecaps dels veïns. Les pluges dels primers dies de maig es van emportar un altre gual i van deixar el camí inutilitzat.

Telefonia rural

Els masos tenen telèfons TRAC, és a dir, telefonia analògica, que no permet accedir a les noves tecnologies com fax, internet... Aquesta situació podria canviar en acabar-se el monopoli que actualment té Telefònica. El Ministeri de Ciència i Tecnologia pretén substituir el servei actual per un de millor abans que passe el 2003, per donar servei a més d'un milió de persones a tot l'Estat.

Collita

Els agricultors espren obtindre 11.000 tones de cereal segons informes de la conselleria. Als Ports es conreen actualment més de 3.500 hectàrees amb un producció de 3.000 quilos/ha. La superfície agrícola de la comarca ha disminuït molt i és actualment només d'un dos per cent.

Transhumància

Mari Carmen Querol, ramadera de Morella, s'ha afegit a la ruta transhumant de les serres de Terol. Va pujar les vaques de la Torreta a Valdelinares, en tres dies de ruta acompanyada de molts voluntaris i amics.

Ramaderia ecològica

Els ramaders que es van interessar per la producció ecològica asseguren que la venda de la carn no els ix rendible i que no hi ha prou interès ni campanyes de promoció. També demanen la fabricació de pinsos ecològics.

Hotels

Uns quants Ajuntaments dels Ports estan decidits a suplir la falta d'allotjament. A Portell i Olocau invertiran més de mig milió d'euros en la construcció d'hotels rurals. A Olocau la remodelació del meson del rei ampliarà el nombre d'habitacions a dotze. A Portell faran l'hotel al costat de la piscina.

Vaga

La vaga general va tenir poca incidència. On més es va notar va ser a l'ajuntament de Morella. A la Marie Claire només va parar el 10%. Un dels efectes de la vaga va ser la disminució dels visitants a la zona.

El Forcall

La Conselleria de Benestar Social deu a l'Ajuntament més de 100.000 euros

(16.600.000 pts). De moment s'ha cobrat l'exercici 2001, però d'enguany encara no s'ha rebut ni un euro. Això costa molts diners a l'Ajuntament en concepte d'interessos de crèdits. Al centre hi ha 40 residents que estan cuidats per 22 treballadors.

L'Ajuntament dedicarà 420.000 euros a fer un museu arqueològic que inclourà habitacions per als possibles investigadors de les campanyes d'excavació.

La Todolella

El president de la Diputació, Carles Fabra, va inaugurar la planta de tractament de purins, que convertirà 97.000 m³ de purins en 4.300 tones de compost. La planta s'inaugura amb força retard, perquè ja fa temps que hauria d'estar en marxa. Tot i això encara no té llicència municipal.

Comitè comarcal

El PSPV es va reunir a Benassal per analitzar la situació política d'estes comarques. El forcallà Santiago Pérez va ser escollit com a secretari general dels joves socialistes dels Ports i del Maestrat.

Cinctorres

L'exdirectora general de Patrimoni, Carme Pérez, dirigirà un equip de restauradors que actuarà a l'ermita de Sant Lluís i a l'església. A l'ermita es restauraran unes pintures murals. Hi col·laboraran la Fundació B. d'Alagó i alumnes de la Universitat Politècnica de València.

Uns treballs paleontològics d'urgència al jaciment Anna van recollir 74 fòssils de dinosaure entre els quals destaca un fèmur de grans dimensions. Els ossos que s'han trobat pertanyen a quatre espècies diferents, carnívora i herbívora. Les excavacions, dutes a terme per l'Institut de Paleontologia de Sabadell i el grup Guix de Vila-real, es van fer perquè els fòssils es podien fer malbé per l'acció de la intempèrie. Les troballes es tan ara al museu d'arqueologia de la Universitat de València per a ser restaurades i examinades.

Vallibona

La Generalitat ha instal·lat una sala amb internet. De moment no es disposarà de tecnologia ADSL o RDSI per accedir amb major velocitat, però es podrà accedir. Fins ara qualsevol veí de Vallibona s'havia de desplaçar a Rossell, Morella o Catí per poder navegar per la xarxa.

Notícies de Vilafranca

Cultura

□ Per tercera vegada consecutiva es va fer el festival de teatre Capsigrany. la presentació comarcal es va fer a Castell de Cabres. Deu grups del País Valencià i de Catalunya es van encarregar de fer-nos arribar el millor teatre. L'Associació Cultural Capsigrany, que ho va organitzar, es va queixar de l'escàs suport rebut de les administracions provincial i autonòmica i va manifestar el seu agraïment a l'UII pel suport tècnic i econòmic. Tant les obres del carrer com les que es van representar a la sala Carles Pons van tindre bona acceptació entre el públic. La programació va començar amb Històries de la Bleda. Durant el cap de setmana van estar presents: Xip Xap, Nas Teatre, Teatre de l'UII, Guixot de Huit, Pim Pam teatre i el teatre de l'Home Dibuijat.

Patrimoni

□ Bombers de Benicarló i de Benassal van retirar les arestes del campanar, fetes de formigó que estaven a punt de caure. L'operació va ser espectacular perquè van posar una grua de més de trenta metres a la Placeta de Baix. Des de la grua es va poder veure el mal estat de la teulada de l'església que demana una reparació urgent.

□ Tres paredadors de la vila han estat treballant més d'un mes per fer una caseta de pedra seca de nou metres de dià-

metre al passeig de Bonavista. A més s'ha gravat un documental. Tot això és part d'una iniciativa europea en la qual participen també Itàlia i França.

Serveis

□ Les obres de construcció de l'Institut de secundària van molt retardades, cosa que farà que s'haja de començar el nou curs a les aules prefabricades, que són una mala solució donat el clima fred de la zona.

□ La Conselleria d'Obres Públiques ha asfaltat la Travesia, després de dos anys de demandes i qüestions, encara que no s'han acabat els problemes. En alguns llocs l'asfalt està més alt que l'vorera i a les pluges del mes de juny algunes cases de l'avinguda de Castelló van sofrir inundacions.

Mina

□ Tres ajuntaments (Vilafranca, l'Anglèsola i Mosquerola) i propietaris privats s'han unit per evitar les prospeccions mineres a la zona dels Mollats. El consistori de la Vila va aprovar unes quantes al·legacions contra el projecte i ha encomanat un estudi per tal de certificar la riquesa botànica de la zona. La Conselleria de Medi Ambient també s'oposa a les cates. El lloc escollit per

l'empresa minera està catalogat com a lloc d'interès comunitari.

Esport

□ Després de deu anys, els dies 10 i 11 d'agost es tornarà a fer la prova automobilística de pujada al Coll d'Ares. Els organitzadors són el Rally Club Costa d'Azahar i un grup de voluntaris vilafrancuins. La prova es farà sobre un recorregut de 5 km.

Notícies de Morella

Cultura

□ Un magnífic recull fotogràfic sobre la gent de la residència, fetes per la mestressa Anabel Jiménez es va presentar a les sales gòtiques amb motiu dels 125 anys de la presència de les religioses de la Consolació a la nostra ciutat. "Los ojos de nuestros días" mostra la vida quotidiana dels residents i els treballadors del centre. A l'exposició hi havia també objectes d'ús quotidià, treballs realitzats pels residents, com una maqueta de Morella, i altres objectes de significat personal i entranyable.

□ El teatre municipal es va omplir d'alumnes de primària per recollir els premis del XVIIIè Concurs Literari Vint-i-cinc d'abril. Enguany hi van participar els centres educatius de Sorita, el Forcall, Vilafranca i Morella.

□ El divendres abans del Corpus, es va fer la presentació d'una pintura de Sant Cristòfol de grans dimensions trobada a Sant Miquel, d'on segurament procedia i que ha estat restaurada a la Diputació. A la presentació va assistir el President, Carles Fabra.

□ Sota el títol "José Agustín Goytisolo, l'amic i el poeta" un nombrós públic va acompanyar, a la sala del Justícia, la dona de Goytisolo, Assumpció Carandell i la seua filla Júlia per retre homenatge a l'escriptor. Escriptors i catedràtics de les Universitats de Barcelona van participar en aquest homenatge, encapçalats per Sergi Beser. José Agustín va ser pregoner de les festes i estave vinculat amb la ciutat a qui va dedicar el poema "Hacia Morella". Al matí, a la Llotja, Josep Maria Nadal, exrector de la Universitat de Girona va inaugurar l'exposició "Partidarios de la Felicidad", presentada pel *Círculo de Lectores* i dedicada al grup poètic de Barcelona de la dècada dels 50.

□ El President de la Diputació va anunciar que impulsarà una exposició de pintura al convent de Sant Francesc. El coordinador serà el professor d'Albocàsser Manuel Josep Pitarch de la Universitat de Barcelona, que ha estat el comisari de l'exposició Llum de les Imatges.

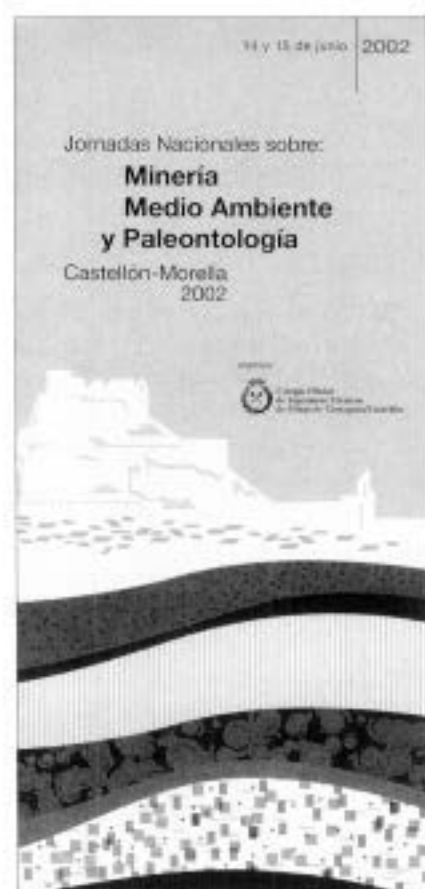
Festes

□ Un any més els xiquets van participar en la celebració de la festa de l'arbre. Enguany es van plantar carrasques, oms i teixos.

□ El bon temps va acompanyar les activitats i celebracions de la festa del Corpus, que enguany va organitzar el capítol per falta de majoral.

Jornades

□ Organitzades per l'Ajuntament i el Col·legi d'Enginyers de Mines es van desenvolupar les II Jornades Nacionals de Minería, Paleontología i Medi Ambiente en el transcurs de les quals es va atorgar el primer premi Ciutat de More-

Aprofiteu les ofertes

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 964 160 037

Servei Oficial

Vehicles nous i usats

servicio
4x4

Julio Ortí
Taller

Vehicles
tot terreny
nous
i
usats

Hostal Nou s/n
12316 MORELLA
Tel. 964 160 037
Fax 964 173 158

lla a l'empresa Endesa Generación S.A. per la restauració de les antigues mines de carbó i recuperar-les per a ús forestal i agrícola. De la mateixa manera va premiar l'empresa Arcillas Levante per la transformació d'una mina en camps de tarongers. J. M. Gasulla va disartar sobre les troballes paleontològiques de la mina de la Parreta.

Turisme

Malgrat la climatologia desfavorable, les festes de Pasqua van portar més de 30.000 visitants. El castell i el Museu dels Dinosauris són els més visitats.

Obres

Les obres de millora de la Font de Colom van encaminades a canviar el paviment perquè la neteja de vidres i altres elements sigui possible. Aquesta millora havia estat sol·licitada pel Grup de Dones i per l'Ampa.

Han començat les obres de remodelació (pavimentació i soterrament dels serveis) de part del barri de Sant Miquel (la Font, En Timonoda, Planet de la Font, i costa de la Presó).

Al solar del Tint s'han fet tota una sèrie de cates arqueològiques abans de començar la construcció de les vivendes previstes.

Trobada

La tercera trobada d'Associacions de Dones de les Comarques Nord va reunir més de 300 participants de la Mata, Cincorres, la Todolella, la Pobla de Benifassà, Portell, Catí, Albocàsser, Vilafranca, Benassal i Morella. Una vi-

sita guiada per la ciutat va donar pas a la recepció, al teatre, per part del Grup de Dones de Morella i l'Ajuntament. Després d'un dinar de germanor, es va representar al teatre l'obra "Modelo Clowntrapublicitària" interpretada per Virginia Imaz.

Solidaritat

Durant els mesos de maig i juny s'han dut a terme tota una colla d'activitats dirigides a la solidaritat. Al centre jove es van fer tallers per als més menuts. A les sales gòtiques, una exposició de la UJI sobre els drets humans. A la casa Ciurana, xarrades sobre violència de gènere, donació i transplantament d'òrgans i drogodependències. A l'Institut, tallers sobre el conflicte de Palestina. Al teatre, la projecció de la pel·lícula Yo soy Sam. A la Llotja de l'Ajuntament,

es van recollir roba, menjar, joguines i mantes.

L'Ajuntament va dedicar una partida de 8.400 euros a diferents entitats que treballen en projectes solidaris a l'Àfrica i Llatinoamèrica. La quantitat es va repartir a les següents entitats: Comissió Comarcal 0,7 %, Amigos para siempre, Mans Unides, Parròquia de Morella i Assambla de Cooperació per la Paz.

Esport

Tant els alevins del col·legi de Primària com els infantils de l'Institut van arribar a la final provincial de futbol-sala. Els alevins van guanyar 5-5 als d'Adzaneta i els infantils, 2-1 contra Benassal.

Andrés Antolí en categoria senior i Raül Marín en infantil van guanyar el concurs de pesca que organitza La Sociedad de Pesca del Maestrazgo de Morella al vedat de la Balma.

A Lugo, al riu Ulla, va acudir Andrés Antolí, com a campió autonòmic de la Comunitat Valenciana, per a concursar en el XXIè campionat espanyol de pesca de salmònids. Va quedar en desè lloc.

Serveis

A meitat maig es va inaugurar el nou tram Xert-Pont de la Bota de la N-232. De moment encara no hi ha cap novetat

Reunió de dones

referent al tram del Port de Querol fins al Pont de Taules, encara que, segons el secretari d'infraestructures, Benigno Blanco, és una obra bàsica i prioritària.

□ Després de més de vint anys de la inauguració, s'han fet algunes obres de reforma a la piscina, consistents a ampliar l'espai dedicat als menuts, revisar la depuradora i condicionar les àrees adjacents com són la recepció, el bar, etc.

Visita

El vicepresident del govern de l'Estat, Rodrigo Rato, va fer una visita privada a la ciutat i, entre altres coses, va visitar el Quarter de Sant Francesc on, segons se diu, el ministeri ha de construir un parador nacional. El ministre va parlar amb l'alcalde de la ciutat per telèfon. En acabar la visita, va continuar viatge cap a Alcanyis.

La llengua no té fronteres

Notícies de València divulgades, per la premsa confirmen la reprovació d'autors catalans en l'ensenyament secundari (ESO).

Sento llàstima per Ramon Llull, Àngel guimerà, Salvador Espriu, Mercè Rodoreda i tants altres que, amb les seues plomes, enaltiren gloriósament la nostra parla. I no tan sols per ells sinó també pels joves valencians que es perdran l'estudi de tants avançats literats.

Jo no n'entenc de política ni vull entendre'n. Considero que Goethe tenie raó, en part, quan la va qualificar com l'art d'enganyar el poble. Tampoc entenc un rave de filologia llatina. Perdoneu-me per ser ignorant i posar-me en camisa d'onze vares.

Però em dolen les limitacions, especialment en la manera de parlar del nostre poble.

Tampoc sóc entès en història. El poc que sé ho he après llegint llibres catalans. Com que m'he pogut confondre en les meues apreciacions, rectifiqueu-me el que no correspongue a la realitat. Jo tinc entès que el valencià inicié la seua marxa d'ençà que Jaume I rebutgé els moros, re-

poblant el regne amb gent catalana, la major part natural de Lleida. Han transcorregut uns quants segles i la pronúncia i diversos noms comuns s'han modificat lleugera o profundament, però l'arrel segueix sent la mateixa.

El mateix passa en tots els idiomes; no és exactament el mateix el castellà de Cervantes que l'actual. I, a més, la Real Acadèmia Española acaba d'aprovar la inclusió al diccionari, amb el joïós consentiment dels pobles d'Amèrica, dels modismes i particularitats dels llatinoamericans.

Com podem, doncs, imaginar que, com a únics contradictors, neguem l'estudi dels bons literats catalans, perquè no són nascuts al regne valencià? Per l'amor de Déu, siguem realistes.

Sort que, amb la meua gran ignorància, no puc destacar en res; això m'exclou taxativament del reprobable decret. I dic sort perquè si ara estiguera en edat escolar, com m'ho hauria d'arreglar?

El meu pare va nàixer en un meravellós poble valencià, sí senyor, Herbers, descendent d'una nissaga, reconeguda amb documents, existent en eixa població des de 1750. La meua mare nasqué a la ciutat de Castelló. La meua sang és,

per tant, valenciana pura i més, perquè tots els descendents, tots, es maridaren amb agradoses dones valencianes de la rodalia.

Els meus pares, a principis del segle XX, es veieren forçats a emigrar a Catalunya; la parcel·lació de les terres patrimonials al compàs de tants hereus ja no deixava prou per a poder-ne viure. I per estes circumstàncies jo vaig nàixer a Barcelona, on estic empadronat i, per tant, em considero i em consideren català.

Si ara fos jove i cursés estudis a l'ESO o al batxillerat valencià hauria de renunciar a conèixer els genials escriptors catalans, mallorquins i de la Catalunya Nord perquè, com els passe a alguns estudiants valencians actuals, les seues mares cometeren la imprudència de parir fora de valència? Vinga ja! que no és per ací la cosa...

Perdoneu la meua llarga referència, que he exposat com un cas que pot servir d'exemple. No per a fer-me ressaltar; sóc extremadament tímid i humil.

Josep Meseguer Ripoll d'Abdon
(Herbers)

CASA MASOVERET

Tel. 964 160 948

Segura Barreda, 1

12300 MORELLA

(Castelló)

*La
Tenda
dels
Pernils*

Us saludem de nou ressenyant una mínimèrrima part de tot el que aplegue. Les convocatòries més apresades les trobareu a la nostra vitrina de novetats, al carrer de Sant Julià, a Morella.

Donatius

L'ajuntament de Morella ha posat a la venda el primer volum del Pla General d'Ordenació Urbana (1986) on es recull l'inventari d'elements a protegir així com els estudis que es van fer per a elaborar la normativa que ens protegeix un poquet de barrabassades urbanístiques. La liquidació d'aquest volum es fa a un preu molt inferior al que calia pagar quan era novetat i la Vila ha tingut el detall de passar-nos un exemplar per a incrementar la biblioteca, en la qual només en teníem un esborrany fotocopiats.

Una altra administració que també ens envia alguns llibres és la Diputació de Barcelona, que ens ha fet arribar un llibre sobre organització i equipaments del servei d'arxiu municipal, elaborat en col·laboració amb l'activa Associació d'Arxivers de Catalunya. Queda a la nostra biblioteca a disposició de qual-sevol ajuntament de la comarca.

Tenim penjat el calendari vallibonenc del 2002, editat pels Amics de Vallibona i anem rebent el butlletí municipal de Morella. A la publicació de la diputació Plaça de les Aules, trobem dades del servei de recollida de fems i el nou logo de la Fàbrica de Giner.

Novetats

Ha eixit la revista *Ibix*, biennal de cultura dels dos vessants del Pirineu, editada per la Unió de Centres d'Estudis Transpirinencs, amb estudis molt diversos en francès, castellà i català.

També s'incorporen als intercanvis les publicacions del Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, la *Revista del Vinalopó* que al quart volum parla de la implantació del franquisme i la col·lecció de monografies *l'Algoleja*. Al núm. 4 G. Segura i J.L. Simón coordinen un volum sobre castells i torres d'aquella contrada.

De les Terres de l'Ebre incorporem la revista *Cep*, del Centre d'Estudis Planers, de Santa Bàrbara. En els quatre primers números topetem articles interessants sobre els maquis, l'oli, la caça tradicional o els 129 anys que van tenir ferrocarril (1867-1996) També hem rebut material del museu de ceràmica popular de Sant Jordi d'Alfama.

Monografies

El professor Yom Tov Assis, de la universitat de Jerusalem, especialista en les jueries de la Corona d'Aragó, va publicar el 1988 un estudi econòmic i demogràfic sobre els jueus de Santa Coloma de Queralt, que ara trobareu traduït al català per l'associació cultural de la Baix Segarra al núm. 4 de la col·lecció *La Garbera*.

Hem rebut el Curs de valencià en trenta lliçons que publicà la Generalitat a la premsa fa uns anys. També estem al corrent de les proves oficials de valencià i tenim els impressos quan cal.

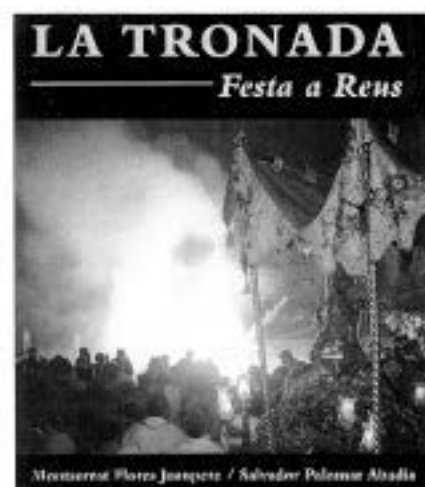
De Reus ens aplegueu un treball sobre La Tronada, manifestació pirotècnica estudiada per la gent de *Carratxa*.

Literatura

Els nostres companys de l'Associació Cultural del Matarranya ens fan aplegar els tres volums darrers de la col·lecció *Lo Trull*, del poeta Juli Micolau, *Esferri*, de la calaceitana Teresa Jassà, *L'armariet i altres narracions*, i de Miquel Blanc *Històries i romanços de Calaceit entre 1880 i 1930*.

Hem rebut un volum immens amb els goigs del Pla de l'Estany, el Collell i Rocacorba, a cura de Joan Anton Abellán.

Catàlegs d'art

Hem rebut el catàleg de la canareva mostra d'art postal Nuc 2000, de les intervencions plàstiques *Formes i Llocs a la Marina Alta* i de l'exposició de Rebullida a Alcanyís

Venim del sud, venim del nord

La revista *Temps de Franja*, que parla la nostra llengua del Pirineu a Torredarques i Aiguaviva ens explica la problemàtica divisió comarcal aragonesa i ens explica que a Pena-roja el museu de dinosaures estarà enllestit abans d'acabar l'any. També hem rebut el núm. 15 de la revista mont-rogina *Plana Rasa* centrada en la web www.pagina.del.montroyo.

També de l'Aragó segueix aplegant *El Masino* que inclou la declaració de monument de l'església de Sant Joan i els números demogràfics (1450 persones viuen al Mas). També ens informa que l'any que ve acolliran la 3ª reunió de centres d'estudis locals i comarcals de

l'Aragó i d'una nova publicació sobre Sant Antoni i la Moixiganga

L'Estel, del Centre Excursionista de castelló, segueix informant de les nombroses activitats i un article al núm. 37 d'A. Monferrer sobre la nit de Sant Joan a la província.

Del Ripollès, ens apleguen els seus *Annals* de 1997 a 2000 dedicats a Gerbert d'Orlhac (el papa Silvestre II) i a altres temes com l'onomàstica de Ripoll i de l'adjectival Ripollès, molt interessant pels que portem aquest cognom i estudiat per Jordi Mascarella, que també tomba mites sobre topònims. També trobem una biografia del cap carlí Joan Cavalleria.

De l'Horta ens arriben els seus *Papers* i de Terrassa el núm. 16 de *Terme* amb estudis sobre el patrimoni bibliogràfic de la ciutat i la tercera carlinada. Del Centre d'Estudis Alcoverencs també rebem el seu butlletí, que inclou l'actualització i traducció al català dels estatuts, cosa que haurem d'emprendre també un dia que ens avorrim. Els *Quaderns de Vilania*, miscel·lània de l'Alt Camp, estrenen disseny amb un número biogràfic.

A Sant Just Desvern han publicat la novena *Miscel·lània* amb una nota sobre l'exili d'una família del poble-i-ciutat de la vora de Collserola

De la coordinadora aplega la semestral *Frontissa*, amb un article sobre la recerca del franquisme, a càrrec de Carles Santacana.

Del butlletí de 2000 de la Castellonencs esmentem un article molt interessant de Lluís Gimeno sobre lèxic i toponímia de la transhumància.

Ens han aplegat les dues revistes de la Terra Alta, *La Serena*, que parla de Mn. Manyà i el *Butlletí del CETA*, en el qual trobem un esbós biogràfic del penarogí Desideri Lombarte, amb les seues obres, tan pròximes com *Pena-roja i Vallibona, pobles germans* (1984) i *Anirem a Morella* (1982)

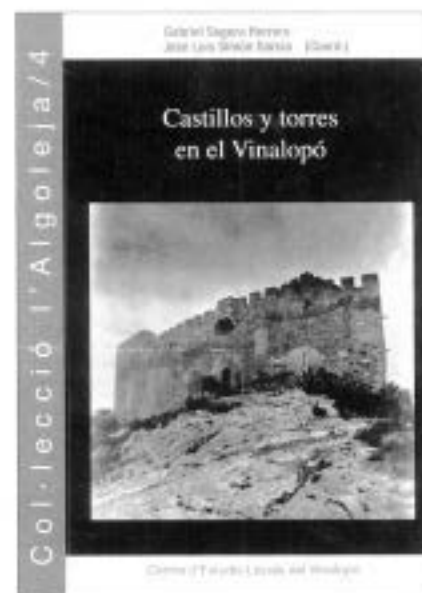
El govern andorrà ens han fet aplegar un estudi sobre l'oci i el consum cultural a Andorra.

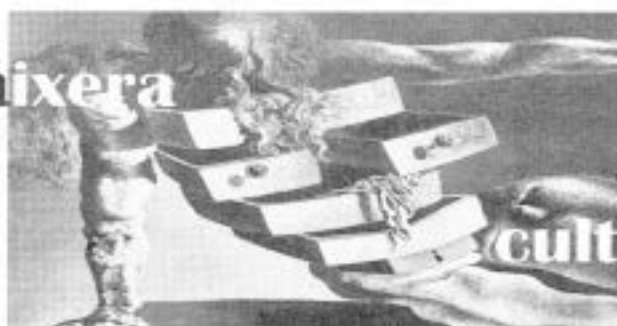
De la Marina Alta, on preparen el quart congrés comarcal (www.ctv.es/USERS/iecm) ens aplega la revista

d'investigació i assaig *Aguaitz*, 18 amb un interessantíssim article de la repressió a Pego (1939-1941) de J.M. Almela.

De l'altra Generalitat ens envien un opuscle d'efemèrides que ens recorda que fa 125 anys que va morir Ramon Cabrera.

De Mataró segueixen arribant els *Fulls* del Museu Arxiu de Santa Maria i *Felibrejada* que al núm. 61 recorden el dirigent anarcosindicalista Joan Peiró, afusellat a Paterna després de ser entregat per la Gestapo. Del Baix Maestrat, a més del amic traiguersins, rebem els *Fulls de Sant Jordi del Maestrat*.

Sociabilitat

Tot un clàssic dels novembres és el congrés internacional d'història local, que organitzen la publicació històrica L'Avenç i la Diputació de Barcelona. L'últim d'aquests congressos biennals ha tractat de la sociabilitat i l'àmbit local.

Com que això de la història també va a modes ara ho està l'estudi dels mecanismes de sociabilitat i les agrupacions en que s'articula la gent. No fa molt estudiar confraries era una pèrdua de temps i ara és interessantíssim veure qui s'ajunta amb qui i qui no el volen veure ni en pintura. Però anem al gra...

La conferència inaugural la pronunciarà Josepa Cucó (Universitat de València) sobre les distintes ciències socials i la sociabilitat. La primera jornada va dedicar-se a l'edat mitjana i a l'edat moderna. S'hi analitzà el món del treball, especialment, la figura de l'aprenent a València a través dels contractes

d'afermament o els artesans de la ceràmica i el vidre a la Barcelona baixmedieval.

Pel que fa al municipi i el poder, Rafael Narbona, de la universitat valentina, en realitzà la ponència estudiant vida pública i sociabilitat política, modes i formes de la historiografia i la conjunció entre trama social i jerarquització a les ciutats de la Corona d'Aragó. En aquest àmbit, E.J. Cervantes analitza la lluita entre el bàndols dels Fillach i els Ximénez a l'àrea de Sogorb. En l'àrea de Cocentaina, V.M. Galan intenta explicar la funcionalitat de la seua comarca a partir de la xarxa de relacions medievals. L'estudi de la funció assistencial de l'església és un dels camps més estudiats a través de les confraries.

Ja en l'època contemporània, la ponència de Pere Gabriel va intentar traure una mica l'aigua clara en el món del sociabilisme obrer i popular. Prèviament Jordi Canal va abordar la utilitat d'estudiar la sociabilitat. Per a nosaltres pot resultar molt instructiu el treball de Joan Ferran Bel sobre l'associacionisme recreatiu i cultural del delta de l'Ebre a principis del segle XX. És especialment significativa la estratificació social, total a Tortosa on segons qui no entrava segons a on, un poc més tolerant però no massa als nuclis més grans com Amposta o la Ràpita i més mescla social a les aldees de Tortosa.

Meritxell Botargues analitza la sociabilitat casolana a Lleida a partir dels inventaris postmortem. Ens crida l'atenció la comunicació de Javier Navarro sobre l'Ateneu Racionalista de Castelló (1931-1937). També ens interessa la sociabilitat de la parròquia barcelonina del Bon Pastor, vinculada a la JOC i la HOAC, estudiada per Martí Checa i Carme Travé. També hi ha hagut temps per a l'associacionisme d'elits, especialment els col·legis professionals, molts a la vora del centenari.

Coincidint amb el congrés, s'han publicat les actes de l'anterior, on hi ha un treball sobre les divisions administrati-

ves a Aiguaviva, de Fernando Rodríguez. L'autor destaca que cap de les divisions l'ajunta amb territori valencià i ho atribueix a les dificultats físiques que representen els pins de la Balma. També comenta la curiosa divisió prefectoral de 1810, on el Bergantes partia les demarcacions de Tarragona (Morella, Sorita, Hortells) i Terol (Aiguaviva, Palanques, Villares, el Forcall). També hem llegit la comunicació de Josep-David Garrido sobre l'àrea d'influència catalana a l'espai andalusi, especialment les referències a la pobresa del bisbat de Tortosa que generaran la inclusió del castell de Fadrell al seu territori.

C. Ripollés

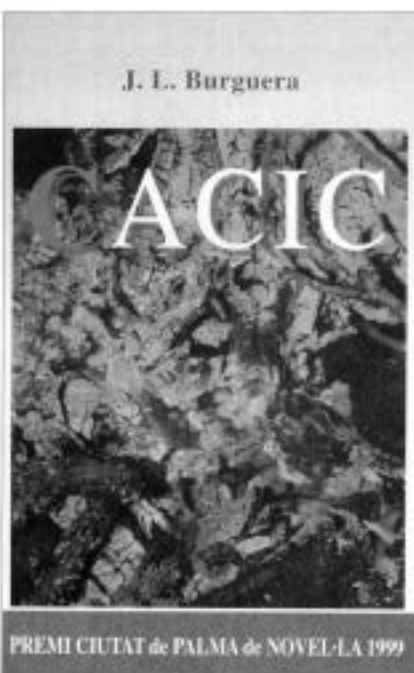
VI Congrés Internacional d'Història Local. - Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2001

Caciquisme

El llibre és, més que una novel·la, una successió de fotografies del fenomen caciquil.

Esta obra, d'un professor de català de la Conca de Barberà, està ambientada a les Terres de l'Ebre en les estribacions del Maestrat i va obtenir el premi Ciutat de Palma de novel·la l'any 1999.

El retrat correspon a Leandre Montlleó, un cacic, antic carlí, que després de lluitar amb les tropes de Cabrera per les nostres muntanyes, fa una evolució similar a la del comte de Morella, cap al món conservador alfonsí, incrementant el seu patrimoni amb les successives desamortitzacions, i participant en el funest joc de lupinades que desgracià la restauració borbònica.

S'hi reflecteix l'acolliment dels jornaleros, algun bou embolat descol·locat cronològicament, les estratègies de consecució de terra, estancs i concessions i el control del poder local, els dos cafès de tots els pobles -el de dretes i el progressista-, els capellans antics i els més moderns, el desterrament a pobles perduts de capellans que molesten la cúria.

Encara que de resquitllada, la caracterització inclou alguns aspectes interessants com els nous corrents psiquiàtrics, que ja no encadenaven els interns a finals del s. XIX, com al psiquiàtric de Sant Boi (Baix Llobregat) on anaven els bojos de la nostra comarca, a càrrec de la Diputació.

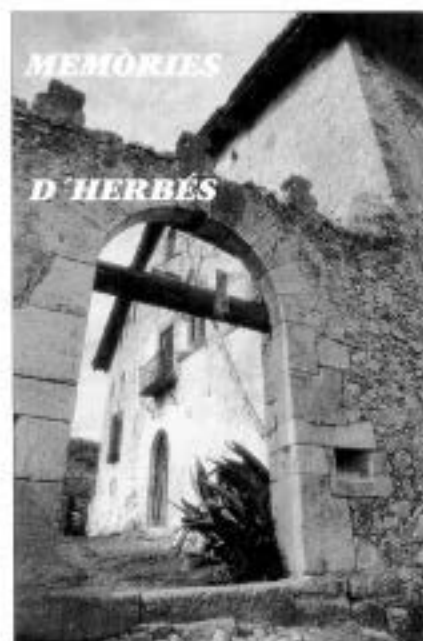
Com que de tant en tant fa l'explicació històrica, amanida amb alguna violació i algun fill natural, podria servir als alumnes de batxillerat que s'hagueren d'enfrontar amb el tema-pal de la Restauració i les pràctiques caciquils, que el llibre s'encarrega de recordar que continuen, convenientment reciclades.

C. Ripollés

Cacic / J.L. Burguera, - Palma: Moll, 2000. - (col·l. Tomir; 43). - 174 p. - ISBN 84-273-1043-9. - 1750 PTA

Memòries d'Herbers

La comissió de festes herbesina ha aplegat en un volum unes quantes publicacions que parlen de la vila portenca. Lluís Meseguer parla del nom de la vila i dels establiments de 1326. A continuació han reproduït el monogràfic dedicat a Herbers (Au! 22), un article de Lluís B. Meseguer sobre literatura oral herbesina (Banyc 14), la part on S. Gamundi parlava d'Herbers al seu lli-

bre sobre els pobles de la comarca i un article de R. Roca sobre Rafael Ram de Viu, el baró, que la revista *Valencia Atracción* va publicar el setembre de 1967. Entre un bon nombre de fotos de telers, carrers i gent herbesina trobem un article de Bertomeu Meseguer i Lluís Bertomeu Meseguer que parla del sisé centenari de l'ermita del Sargar. També hi ha els gojos a la Mare de Déu i el plànol del casc urbà.

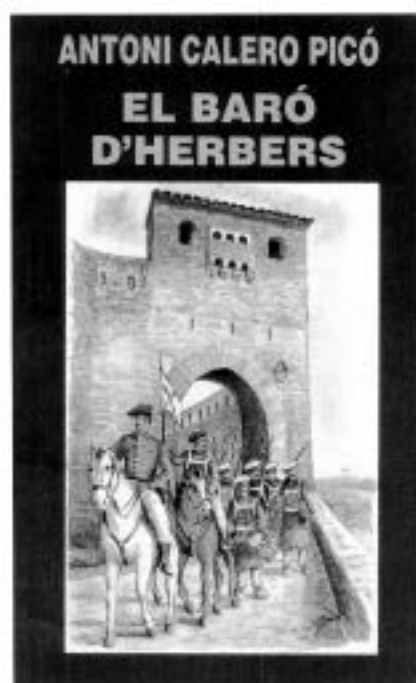
C. Ripollés

Memòries d'Herbes. - Herbers: Comissió de Fiestas 2001, 2001. - 117 pp. - DL T1048-2001. - 21,04 EUR

El baró d'Herbers

Una breu novel·la ha estat publicada per Antoni Calero Picó, un especialista en llibres de viatges dels que per ací ens sona *El Maestrazgo*. Aquest minilibre està ambientat a les carlinades i és la primera obra narrativa que escriu l'autor en la nostra llengua. Està prologada per Lluís Meseguer, amb dibuixos, prou bonics, de Francesc Verdú.

El baró d'Herbers / Antoni Calero Picó. - Alcoi: 2001. - (Col·l. El sol i la viola). - ISBN 84-922043-9-7

Heroïna

L'associació cultural de Castellfort ha tingut la feliç idea de reeditar l'*episodi historicotradicionalista* que, sota el pseudònim Jorge de Pinares, va publicar-se a Barcelona l'any 1888. La història, contada des d'una perspectiva netament carlista, té la particularitat de citar les fonts, tant orals com escrites en

què es base per relatar la vida militar de Francisca Guarch Folch.

Ara no farem un resum de les gestes bèl·liques de la castellfortina. Però la història ens pot interessar més enllà de la narració concreta, una xica castellfortina que es travestix per servir a les ordres de Savalls durant la tercera carlinada al prepirineu català.

En la descripció del transport necessari per aplegar a Castellfort podem llegir que, el juny de 1884, va prendre el tren de València, y pasando por Tortosa, me dirigí a Vinaroz, en donde hay coches que conducen a Morella. Un altre dia, montando en una caballería y acompañado de un peón, va anar a Castellfort a conèixer la nostra heroïna.

Ací trobarem una altra descripció ben característica del segle XIX a la nostra comarca: el segon pis de la casa amb un teler on intentaran guanyar-se la vida els nostres avantpassants teixint per a un altre, seguint el que en diuen sistema domèstic.

En definitiva, tota una alegria ens hem endut en veure reeditat un clàssic d'aquells difícils de trobar. Cal agrair-ho i que seguísque la ratxa d'iniciatives locals.

C. Ripollés

La Heroïna de Castellfort: Episodi Histórico-tradicionalista / por Jorge de Pinares. - Castellfort: Asociación Cultural de Castellfort, 2001. - 249 pp. - DL CS 298-2001. - 15,03 EUR.

Castell de Morella

El 22 de juny va reobrir-se al públic la plaça d'armes del castell, després dels treballs de consolidació que s'han fet sota la direcció de l'arquitecte conservador Vicent Dualde.

En les obres, a càrrec del govern espanyol, s'han realitzat cates arqueològiques que únicament han trobat alguna resta d'edificació al pati, però no a les parts on s'ha intervingut, que poden ser pavimentades mentre hi hage pressupost disponible.

S'han reparat les parets que sustenten la part més amuntera del castell, molt afectades per les filtracions d'aigua. Per evitar-ne de noves, s'han teulat tots els edificis amb fusta i teula velles i s'ha donat una eixida a l'aigua, que caldria continuar en previsió de nous aiguats. S'ha netejat la cisterna de brutícia (inclosa una granada de la guerra civil), però no s'ha tornat a posar en marxa perquè caldria donar un ús a l'aigua que

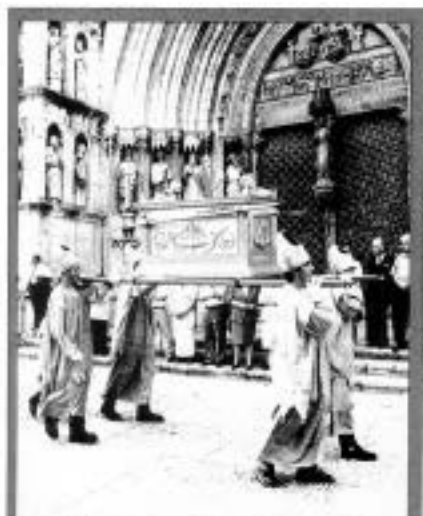

Vicent Puigde als edificis rehabilitats

s'emmagatzemaria. S'han consolidat els arrebossats de les parets i la volta del túnel d'entrada amb resines per evitar-ne la caiguda.

A la torre Zelòquia, símbol de la sobirania reial sobre la comarca, s'ha impermeabilitzat el terra de la segona planta, que des de 1813 fa de sostre de la torre. També s'han consolidat les dues parets que van aguantar quan va esclatar el polvorí i que es trobaven en pèssim estat.

Si la part superior del castell ha quedat prou bé gràcies a una restauració que ens ha sorprès positivament, encara queden per resoldre tant l'estudi geològic de la part on va caure la garita de totxo, que segons l'arquitecte està en mal estat i la perillosa solsidea pròxima al palau del governador que ara contrasta molt més amb la paret renovada i amb el palau que està en procés de rehabilitació.

El Corpus de Morella

Encara que es tracta d'obres diferents, se'ns va informar que s'havien trobat restes de pintures murals del s. XVI, el que ha aturat la intervenció fins que se sàbie si hi hauran fons per escometre la restauració o caldrà deixar-ho per més endavant. El palau tindrà portes i un pis i això evitarà que sigui un pixador com molt ens temem que passe a dalt on no s'han tancat els edificis, si no hi ha vigilància. Caldria trobar un ús als edificis rehabilitats per garantir-ne el manteniment. Amb molt pocs diners es pot convertir allò en un bon museu i, quan s'aclarisquen entre elles les diferents administracions implicades en la forassenyada pugna pels monuments, ens oferim als nous gestors per aportar algunes idees, fins i tot debades.

Llibrets de festa

És un bon costum, que es consolida afortunadament, la publicació de llibres relacionats amb la festa per part dels majorals. A Morella, els majorals de Sant Antoni d'enguany, la gent de la banda de música, han fet una publicació sobre la festa on recullen la informació existent. S'hi expliquen les dates més rellevants de la història de la Confraria de la SSma. Trinitat i de Sant Antoni. També s'hi expliquen les funcions del majoral, la preparació de la festa i el text de la vida de Sant Antoni que es representa

abans de cremar la barraca la vespra de la festa. Atesa la personalitat de la majoralia hi ha un capítol musical on es recullen les solfes de les músiques de la festa i el text d'unes quantes albaides dels darrers anys. També hi trobarem el text del Contrabando. Tot està ben amanidet amb fotos de diversos anys, des del 1966 fins ara, i també conté dibuixos de F. Medina.

A l'altra gran festa morellana, el Corpus, ha hagut d'encarregar-se'n el Capítol que, a falta de majoral, ha fet una publicació hagiogràfica on es recullen, amb textos de Mn. Ricard Fígols i d'en Salvador Ortí les vides dels sants, les advocacions de la Mare de Déu i altres personatges bíblics que ixen a la processó. També trobem una petita cronologia i fotos de J. L. Tripiana. L'obreta és dedicada, *in memoriam*, a Miguel Sangüesa Ortí.

La Festa de Sant Antoni a Morella (recull). - Morella: Asociación Musical Maestro Candel, 2002. - Imp. Fidel Carceller, DL CS390-2001. - 99 p.

El Corpus de Morella: - Morella: Capítol del Santísimo Sacramento, 2002. - Imp. Fidel Carceller. - DL CS 138-2002. - 21 p.

Secció coordinada per C. Ripollés

No us oblideu d'ajudar-nos a conservar el nostre patrimoni. Envieu-nos les vostres publicacions per a la nostra biblioteca. Eixiran ressenyades en esta secció.

Vocació de normalitat

La veritat és que darrerament estem una mica despistats. Tan prompte som, si ens permeteu la llicència, l'enemic del poble, com el millor i més sabut de la comarca. La veritat és que ens trobem incòmodes en les dues situacions. Som gent normal que únicament aspira a fer tot el que pugue per la comarca des dels camps on podem actuar millor. Darrerament la part elogiosa i de difusió ens ha superat bastant. Fem-ne un repàs.

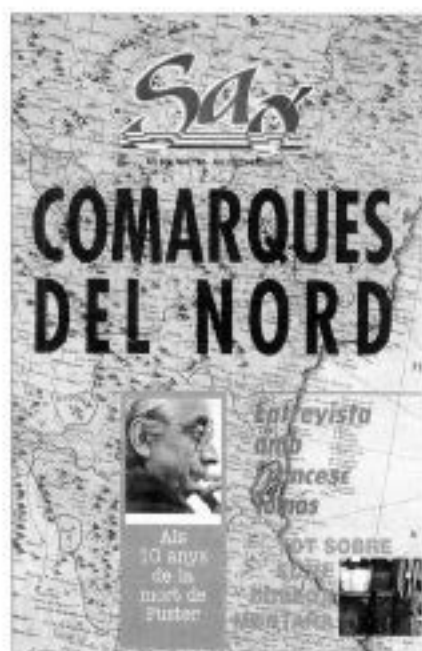
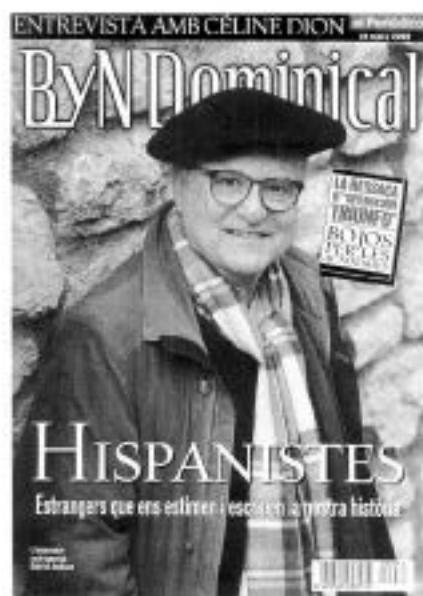
Els membres del Centre d'Estudis Julio Carbó, Julià Pastor i Carles Ripollés han publicat un article turístic sobre Morella en el suplement *ByN Dominical* que es va repartir el diumenge de Pasqua amb els diaris *ABC*, *El Periódico de Catalunya*, *Mediterráneo* i la resta de diaris del grup Z a tota Espanya.

L'article, titolat *Ciutat intermitent*, s'obre amb una esplèndida foto a doble pàgina de la ciutat il·luminada i explica

als lectors quatre pinzellades de la nostra història, intentant no explicar els mateixos tòpics de sempre, afegint les misèries a les grandeses i recordant també la resta de la comarca. Les altres pàgines acullen explicacions sobre la natura, els monuments i una guia pràctica que parla bé fins i tot dels que no caben, encara que eixe detall diuen que no ha estat apreciat per tothom.

La major difusió s'ha fet en castellà però també hi ha una versió en català, distribuïda amb *el Periódico de Catalunya*, opció que inexplicablement encara no gaudim amb el *Mediterráneo*. Uns dies abans, el 23 de febrer, ja va sortir al diari català una breu noteta sobre la ciutat emmurallada i alguns pobles de la comarca com Olocau o Cincorres.

La prestigiosa revista *Saó*, un dels emblemes de la valencianitat des de fa més d'un quart de segle, ha iniciat un

cicle d'articles sobre les comarques amb centres d'estudis. Entitats com la nostra s'encarregaran d'analitzar la seua comarca en el quadern central de la revista. La sèrie ha començat per la comarca nostra sota el títol *Comarques del Nord: els Ports*.

Hi ha quatre articles. El primer, de Carles Ripollés, presenta la comarca al públic valencià, a voltes tan desconeguda per a la gent de més al sud. S'hi fa èmfasi en l'antigüetat de la identitat comarcal, en les relacions seculares amb Catalunya i l'Aragó i en els problemes de la comarca, el despoblament i la manca de servicis bàsics com les ambulàncies. També es planteja algunes qüestions com la possible incompatibilitat entre les indústries aerogeneradora i turística o bé l'agreuament de la diferència entre comarques riques litorals i les pobres de muntanya, que el transvasament de l'Ebre produirà.

Ernest Querol presenta la vida cultural a la comarca: des de la degana Amics de Morella i Comarca fins a altres associacions com els grups de dones, la forcallana Confraria de la Santantonada, els Amics de Vallibona, la bona gent del Todó o les vilafraquines entitats Miralles del Carro, la Xalera, el Centre Excursionista i el Grup Ecologista. També s'esmenten les dues bandes de música de la comarca. També s'hi fa un repàs *autobombic* de les activitats que la nostra entitat ha dut a terme des de 1983.

El tema de la vida religiosa l'aborda un article de Julià Pastor i una entrevista amb el nostre bisbe. A l'article de Pastor es parla de les mutilacions geogràfiques del bisbat, de la funció cultural de l'església tortosina i fa algunes propostes de millora. Emili Marín, director de

la revista, pregunta al bisbe per l'atenció pastoral a la nostra comarca i sa eminència planteja els problemes deguts a la despoblació, la identificació amb la diòcesi dels nostres pobles, l'ús de la nostra llengua en la litúrgia i el paper dels laics que es vorà millorat amb un Consell de Pastoral dels Ports que probablement arrencarà amb la visita que el nostre pastor farà a l'arxiprestat a l'octubre.

Per altra banda, l'11 de maig es va celebrar a Picanya (Horta) l'assemblea general de la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià.

Entre els acords presos, cal destacar que, mentre fructifiquen o no possibles acords amb la Diputació de València, cada any s'encarregarà de la gestió de la Federació un dels associats, que el pròxim curs serà el de l'Horta Sud i el següent el de la Marina Alta. La resta d'associats ocupem una vocalia.

També s'acordà continuar fent el congrés d'estudis locals, si pot ser coinci-

dint amb alguna activitat concreta d'un centre associat. S'acorda fixar la quota en 200 euros i fer un butlletí i una pàgina web. També s'acordà incorporar el logotip de la Federació a les activitats dels centres associats. La trobada ha tingut ressò a l'edició valenciana d'EL PAÍS, entre altres mitjans.

A la contraportada de l'edició castellonera d'EL MUNDO va eixir un article laudatori sobre Julià Pastor, titulat *Yo milito en el morellanismo*, on l'amic Emili Fonollosa s'ha passat en lloances i fa un repàs als arxius de la comarca i al patrimoni sonor tradicional de Morella.

El Centre també ha tingut una indesitjada presència pública amb motiu del concert que la Capella de Ministrers va oferir al Convent de Sant Francesc el 31 de maig. L'errònia datació de les pintures de la Dansa de la Mort i les falses afirmacions que a l'edat mitjana es pelegrinava al convent i que era la prime-

ra vegada que s'interpretava la dansa en tal lloc van aplegar a orelles de la premsa que va replegar les puntualitzacions de J. Pastor basades en la pròpia experiència i en els treballs de Josep Alanyà i Francesca Español.

Trobada d'entitats i associacions culturals de les comarques de la diòcesi de Tortosa

El dia 1 de juny es van reunir a la ciutat de Morella una vintena d'entitats culturals de les comarques del Baix Ebre, el Maestrat, el Matarranya, el Montsià, els Ports, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta. Aquesta reunió era l'última activitat del I Congrés Cultura i Territori a la Diòcesi de Tortosa, que es va celebrar al desembre de 2001 a Benicarló i Tortosa. El gel de les carreteres va dissuadir molts dels participants i va caler tornar a convocar la reunió.

L'objectiu d'aquesta primera sessió era recuperar les relacions seculares a les tres vessants del massís dels Ports, per a la qual cosa calia conèixer-nos. En primer lloc es va presentar el resultat d'una enquesta a les entitats culturals de la zona que han publicat alguna recerca. Les entitats d'aquesta àrea són molt menudes en recursos humans i econòmics però tenen una certa presència social perquè els seus territoris d'actuació són locals. A continuació les entitats presents van fer una breu presentació de

I CONGRÉS CULTURA i Territori a la DIÒCESI de TORTOSA

tres o quatre minuts sobre les seues activitats i projectes.

Després de la parada per fer un pastisset ofert per l'ajuntament morellà, Emili Fonollosa, d'Amics de Vallibona (els Ports) va dissertar sobre l'aprofitament de les tecnologies de la informació per a les entitats culturals i Màrius Pont, del Centre d'Estudis Planers, de Santa Bàrbara (Montsià) va treure punta a la superació cultural de l'escapament administratiu. No té sentit que es vagen creant espais transfronterers i ací es reforcen unes fronteres que sempre han estat molt permeables, insistint en idees com la d'àmbit lingüístic comú o la de centre geogràfic dels països catalans.

Després de més d'una hora llarga de debat es va acordar que a través del servei d'informació supracomarcal *Vinaròs News* (news.vinaros.net) es centralitzaria la informació de les activitats dels centres d'estudis de l'àrea, usant-lo com a llista de distribució i portal d'entrada a les webs de les entitats. Les associaci-

ons participants es van comprometre a enviar les seues activitats i una presentació de l'entitat. El president de la Coordinadora de Centres d'Estudis, Josep Santesmases, també va oferir el servei *Infocentres* per a obtenir una difusió de les nostres activitats del Pirineu al Segura i Josep Sebastià Cid, delegat de cultura de la Generalitat de Catalunya a les Terres de l'Ebre va explicar-nos el projecte de Fundació Ramon Muntaner, de suport als estudis locals dels països de llengua catalana.

L'altre acord important va ser convocar aquesta reunió anualment per abordar temes concrets. L'any 2003 l'amfitriona serà l'Associació Cultural del Matarranya i la reunió de Calaceit es dedicarà a les recerques conjuntes, presentant les existents a la zona i afavorint-ne la realització en el futur. La trobada ha tingut repercussió a la premsa, amb un article d'Albert Manent a la Vanguardia com a nota més destacada.

HORIZONS LLUNYANS

Els fòssils a la comarca

No fa massa temps, quan els pobles de la nostra terra encara eren presa de la ignorància i de les supersticions, quan el coneixement i l'educació es trobaven a la ciutat i eren exclusius d'una minoria, i l'única forma d'aprendre alguna cosa era a través del filtre hipòcrita, ridícul i rigurós de l'Església, era difícil (per no dir impossible) que els nens i també les persones adultes comprengueren el fet de que fa milions d'anys, moltíssims més abans de la irrupció de l'home en la natura, la vida ja era una realitat en tot el planeta. I no em referisc tant sols als avui famosos dinosaures, sinó que faig referència a la meravellosa varietat vital existent en el planeta blau des de temps immemorials.

Però clar, l'Església Catòlica, Apostòlica i Romana, que fou una arma terrible dels majors terroristes espanyols del segle XX, defensava les postures fixistes relacionades amb l'home i amb la resta d'éssers vius (les que argumenten que totes les espècies sempre han sigut de la mateixa forma), i mentre a la resta d'Europa la teoria evolutiva *darwiniana* era plenament acceptada, ací encara s'ensenyava a l'escola el Gènesis per a explicar l'origen de l'home i la funció de tot el planeta per al seu abús exclusiu.

Ara permeteu-me que fique en funcionament la meua imaginació per tal d'inventar la següent escena, protagonitzada pel capellà d'un poble qualsevol de l'Edat Teocràtica i per un nen ple de curiositat i fascinat per la presència a la vila d'uns paleontòlegs que han descobert un fabulós jaciment d'ossos de dinosaure. Aquest fet és l'esdeveniment més important en la vida de l'anònim poble, i l'excitació entre tots els veïns és plausible:

- Pare, i els dinosaures vivien en la Terra abans que les persones? -pregunta el nen al capellà.

- Pel que sembla, així ho va voler Déu. -contesta el sacerdot amb solemnitat.

- Sí, però vosté ens va ensenyar com Déu formà el planeta i l'organitzà per a la vinguda de l'home, i en cap moment ens parlà de dinosaures.

- No dubtis de la voluntat del Totpoderós...

- Els dinosaures també van ser creats per Déu?

- Sí, fill, no ho dubtes mai.

- I si tot ha sigut creat, qui ha inventat a Déu?

El més antic descobriment sobre la troballa d'un dinosaure en Espanya data de 1873. Aquesta any, un catedràtic de la Universitat de Madrid va trobar diverses restes d'ossos a Utrilles (Terol) i Morella, o almenys algun veí del poble

li les va donar. En el 1920 hi va haver més troballes pels voltants d'aquest poble, datades en el Cretaci inferior (140-90 milions d'anys), i les investigacions van continuar, tenint exemplars d'ossos d'Iguanodó, Megalosaure i Dyplocinodó, entre d'altres. Lamentablement, els tràgics esdeveniments de 1936, que sumiren al país en la seua particular Edat Fosca, truncaren l'avanç en l'estudi, que caigué en l'oblit. En la dècada dels cinquanta, paleontòlegs alemanys i francesos emprehueren diverses campanyes prospectives del Cretaci espanyol, sobretot en la part llevantina. I en 1970 començà un segon període en la història de les troballes morellanes, per part de les autoritats públiques, però amb la inestimable ajuda de Francisco Yeste, veí de Morella que va redescobrir en les Capes roges morellanes una sèrie de localitats fòssilíferes d'un indubtable valor.

Com hem vist, la nostra comarca és privilegiada en quant a restes paleontològiques. Els ossos de dinosaure de Morella són la mostra més evident, però no l'única, ja que tot el Maestrat aragonés, català i valencià és una de les zones més riques de la Península en quant a fòssils. Lògicament, Morella, com a vila turística, té importants infraestructures dedicades al seu patrimoni paleontològic, però clar, no tant sols hi havia dinosaures fa 100 milions d'anys, sinó com ja anomenava abans, la biodiversitat era prodigiosa, i a més aquesta era una zona de marjals, i per tant, a part dels citats rèptils, és molt comú trobar crustacis i altres espècies marines fòssilitzades. Afortunadament tenim excel·lents mostres d'aquesta riquesa en dos museus que poden actuar perfectament com a complement de les estructures paleontològiques de Morella per a conèixer la vida del Mesozoic (Cretaci) a la nostra terra: em referisc a les notables exposicions paleontològiques de Lluís Edo a Vilafranca i de Juan Cano a Sant Mateu (aquesta és possiblement l'exhibició més important de fòssils de la Comunitat Valenciana), però que a més també són testimonis d'altres èpoques geològiques igualment interessants i desconegudes. Per tant, podem considerar-nos privilegiats davant aquest fabulós filó de coneixement que tants anys ha sigut desconegut i que ara està al nostre alçanc, sent la simple curiositat el millor camí per a intentar comprendre i analitzar la fascinant aventura de la vida.

L'única funció profitosa que té avui l'estudi de la Història és la seua utilització per a comprendre el present. Tal

vegada ja quede molt lluny l'època prehistòrica, però el seu coneixement és totalment imprescindible per a una correcta integració de la nostra espècie dins del medi ambient. Però clar, veient com actualment es desconeix fins i tot el nostre passat més immediat, no deixa de ser una mica graciós i estúpid qualsevol intent d'ampliació de coneixements amb el citat objectiu, perquè les conspiracions mediàtiques impedeixen el lliure arbitri individual, fet que ens condemna a nosaltres a una pèrdua de la identitat, i a tot el planeta a una progressiva degeneració provocada per les nostres actuacions, que indubtablement portaran la ruïna i la destrucció no tant sols a la realitat natural sinó també a nosaltres mateixos.

Fèlix Edo

Com anem?

De vegades només parlem de coses realment importants, com el futbol, les activitats de lleure del cap de setmana; del que diuen que fan els famosos en la seua vida privada, també de la forma com vesteixen els que ixen per la tele; també parlem de les coses que fan malament els altres, o de la forma ridícula de vestir que tenen alguns, o tantes altres coses importants en la vida que no ens ajuden a ser més persones.

Quasi mai pensem o parlem de les coses secundàries, com la preocupació per millorar la situació dels marginats, indigents o pobres, per conèixer la forma de viure que té la gent del Tercer Món, per viure els problemes dels altres com si foren propis. Realment ens colpeixen unes imatges impactants: la lava al mig d'un carrer africà, la dona arrossegada per l'aigua a Bolívia, el governant que ordena arrasar una ciutat palestina. Però tot això no són més que unes imatges passatgeres que no ens fan canviar la nostra forma de viure, i moltes vegades no volem ni veure això.

Una qüestió que és curiosa, és que a la nostra comarca entre els mesos de gener, febrer i març no pot haver ni un cap de setmana per poder dedicar-lo a activitats formatives. Vegem el calendari: comencem amb el Cap d'Any i les seues festes de gran mirada cap als altres, després els Reis amb la preocupació pels nostres, la resta de gener i principi de febrer és Sant Antoni a un poble o altre, després vénen les festes de Carnaval i amb el que diuen la gran Penitència Quaresmal es realitza la festa de

les disfresses a Morella i altres pobles de la comarca; a partir d'eixe moment la vista va cap a les grans ciutats properes, serà la Magdalena i les Falles. S'ha de participar en totes les festes! Però si alguna festa no ens preocupa, només cal que organitzem una estada a la neu.

Mirant tot això, ens podem fer una sèrie de preguntes: Què tenim? A qui beneficien aquestes activitats? Quan podem trobar-nos per ser nosaltres mateixos? Som realment crítics envers el món nostre? Amb les preocupacions que tenim quin món construïm?

Seria convenient recordar l'anècdota que passa a moltes de les nostres cases amb fills. És una casa qualsevol on viuen un matrimoni amb el seu fill, en una de les habitacions tenen instal·lat un aparell anomenat *Play Station*, que l'aprofita el pare per jugar; mentre juga, entra el fill i li demana jugar junts, llavors la resposta del pare és: "què tu no tens deures per fer?, deixa'm en pau". La pregunta seria: Quina educació estem donant als nostres xiquets si això és una realitat quotidiana? Per fer-ho més nostre, només cal canviar la maquineta per la telenovel·la, pel xat, pel futbol o per les modes.

Aquesta anècdota, que representa la forma de viure de molta gent, ens mostra com estem construint el món del "tu no me molestes que jo he de ser feliç per mi mateix sense pensar en les necessitats dels altres, perquè "els diners que guanyo són per a mi i per gastar-me'ls en el que jo vull". Seguim amb això, podem veure que els límits de tota qüestió moral s'han trencat, la llibertat que tinc és per a mi només i perquè jo siga feliç amb les meues coses i les meues farres.

Després a nivell personal ens comprometem en quatre coses puntuals, sempre que no ens molesten en la marxa habitual. Em comprometre a assistir a un sopar de fam quan no facen futbol. Em comprometre a fer una activitat solidària quan continuo podent anar a caçar. Em comprometre a assistir a unes reunions formatives si no fan la novel·la de la televisió a eixa hora. Faré només les coses importants si no em molesten en la meua vida còmoda i sense compromís.

També moltes de les aportacions a les ONGs no són més que una excusa per tranquil·litzar les nostres consciències: Jo ja poso un bitllet de 5 EUR a tal campanya, però no penso que per les disfresses i la festa del seu voltant, em gastaré un bitllet de 100.

Una altra anècdota davant d'això, i és

que de vegades no sabem què dir per tal d'excusar-nos per treure'ns la responsabilitat de damunt. Fa dos anys, a un poble de la comarca, es va promoure una campanya solidària molt important perquè les seues festes no foren només de cara endins i per complir externament. Bé, la majoria de la gent va col·laborar, però també hi van haver que es van excusar, i una de les formes de l'excusa va ser que si la persona que havia fet el projecte per ajudar la pobra gent del poble on treballava i tenia propietats ací, que les venguera, i, amb això, es pagara el projecte per al qual es demanaven els diners. Bona forma de raonar: **Els altres tenen tota la responsabilitat d'ajudar i jo no en tinc cap!** És magnífic aquest raonament, més encara quan la persona que demanava el projecte havia renunciat a totes les comoditats d'ací per anar a viure i acompanyar la gent d'un poble perdut del Tercer Món per fer millorar les condicions en què viuen.

Tot el que s'ha descrit fins ara de la forma de vida actual és una bona definició del que s'anomena *New Age*: Que ningú em moleste, jo ja sé el que he de fer. Fa molt temps que va, però ara és la forma de vida generalitzada.

Podríem resumir la visió actual del món d'esta manera: la vida és per anar vivint-la, no hem de tindre cap compromís, hem de disfrutar-la, els límits per fer festa no existeixen. Però al mateix temps, no ens sentim contents amb tot això i fem callar la pròpia consciència amb alguna activitat filantròpica, això sí, que no ens face canviar la nostra forma de viure.

Però davant d'això, nosaltres què podem fer? És molt difícil fer cap afirmació taxativa, però no podem més que continuar sent autocrítics amb les nostres formes d'actuar. Continuar convertint-nos continuament al compromís per anar millorant la nostra forma de viure. No fer cas de les modes ralentitzadores dels nostres compromisos. Buscar les altres persones que continuen en camí cap a millorar la seua forma de viure i fer camí junts. Ser crítics envers les formes relaxades i sense límits en la forma de divertir-se. Aneu afegint tot el que cregueu oportú, que és molt i ens pot ajudar a tots per millorar i ser més conseqüents com a persones humanes.

Però podem posar una greu objecció: Això és molt més fàcil de dir que de fer.

És necessari que ens ajudem entre tots!

Eduard Blasco Pitarch

orella escrivana

Autorella

Personella petitella que ha fet alguna cosella.

Diccio-9-ri

Fer baix per alguns jocs: Això és el que queda de la confusió consonàntica, pronunciant malament que es feien balls a diferents llocs.

Horari previste: Moment abans de vestir-se per a anar a la mascletada.

Palomes: Pardals que assolten a les falles. Dels gavilans no en van dir res...

La setmana de Setmana Santa: Període de període de set dies de set dies amb gran valor religiós per als catòlics del catolicisme.

Casserolades: Cops repetitius i col·lectius fets amb casseroles, eina casolana de cuina.

Entonses: Una de les poquíssimes paraules evidentment incorrectes que usem als Ports. Ja va bé que intenten imitar la nostra manera de parlar, molt millor que la seua, però això no calie.

Marruec: Estat africà situat al sud d'Espanya, que ocupa el Sahar Occidental i reivindica les ciutats de Ceut i Melill.

Jubiliat: Persona de més de 65 anys que s'embolique.

Pensament

La xuleria és el sucedani borb de l'agraïment.

Pacienciòmetre

Instrument de mesura de precisió de les coses i esdeveniments que ens esgoten la paciència a la gent de la comarca. L'escala va de l'u al deu i es mesura en graus Patxor.

Anirem informant de les dades que proporciona trimestralment el SVPC (Servici valencià de pacienciologia i corretja) i la seua valoració en graus Patxor en honor a William Patxorra.

Escala Patxor

- 1.- Les aigües del Bergantes baixen tranquil·les.
- 2.- Tenim la mosca a l'orella.
- 3.- Vols dir tu, que...!
- 4.- S'haurie de fer alguna cosa.
- 5.- Xe, però que no ho veuen?
- 6.- Que no estarà bé?
- 7.- Això no es pot aguantar.

8.- Insuportable i insostenible

9.- Ja en tenim els ... plens!

10.- La gent ja porte l'escopeta carregada.

Informe primaveral del SVPC

Crònica dels Ports	8
Carreteres	9
Ambulàncies	9
Robatoris	10

Xe, bé, xaic!

Quan ja teniem a màquina les crítiques orelleres que ens havien fet aplegar els nostres recollidors de sòries hem

Preguntes al vent

1.- Com és que els intrigants tenen la gran habilitat de fer creure que són ells les víctimes de les intrigues d'altri?

2.- D'on eixiran els diners per indemnitzar tota la gent que perd diners i temps per culpa de les obres de la carretera del Bergantes?

3.- Què fa la propaganda política de Fabra al mig del llibret del Corpus de Morella?

4.- El llibre vermell de Montserrat és el mateix que el *Libro Rojo Catalán*?

vist que ha passat el senyor amb el caldero de quitrà a tapar els alvencs de la carretera de la Mata al Forcall i que a la rotonda de l'Hostalnou ja han assenyalat que per allà també es va a les viles amb alcalde del PSPV. No sabem si ens espion o és que ere tan evident que han hagut de fer-ho...

Protocol incendiari

En Modrego i N'Espadaler, honorables consellers competents en el ram dels incendis forestals de les Generalitats d'Ençà Sènia i Dellà Sènia han signat un protocol per lluitar conjuntament contra els incendis forestals a les àrees limítrofs, o sigue nosaltres.

Que no patisquen per qüestions protocolàries que si torne a haver incompetència, no farem cap distinció a l'hora de criticar-los.

Aldeanus dixit

Morella no és ciutat de persones, és ciutat de bars.

Tendències europees

Heil Haider (A)

Duce Berlusconi (I)

Tots els tics franquistes (E)

Fraternité, Egalité, Lepenité (F)

Puestònimis

Ilercavònia: 1.- Marca turística de la Ribera d'Ebre. 2.- Territori dels ibers que comprenie més o menys l'actual territori de la diòcesi de Tortosa.

Maestrazgo: 1.- Comarca oficial de l'Aragó amb capital a Cantavella. 2.- Territori d'imprecisa superfície i condició aglutinat per una turística mancomunat. 3.- Apel·latiu genèric del nord de la província de Castelló. 4.- Regió militar amb capital a Morella a l'època de les carlinades. 5.- Comarca, que segons els rètols té com a capital Sanctus Matheus de Servaria, però segons els mapes la capital està a Vinaraloc.

Els Ports: 1.- Territori muntanyós envoltat de planes aragoneses, valencianes i, fins i tot, catalanes. 2.- Espai geogràfic etnoinclòs a l'ecomuseu dels Ports amb seu a Orta (Terra Alta). 3.- Territori històricament disputat per Tortosa, Beseit i Morella i políticament disgre-

El interior está cada fin de semana lleno por el pánico general a volar

Mediocráneo, 28/10/01

gat per Barcelona, Saragossa i València. 4.- Comarca del País Valencià amb capital a Morella.

Xexènia: Pàtria adoptiva dels valencians

Crònica dels Ports

Varios caminos rurales ya han sido adecuados. Uns altres no.

La "Danza de la mort" vuelve 700 años después. Un poquet cansada.

La Diputación de Castellón rescata para la historia la música que encerraban los frescos románicos del Convent de Sant Francesc. És curiós un edifici gòtic amb pintures romàniques.

El parador, un lujo para la provincia. Ja ens conformariem amb les coses de primera necessitat.

Nueva fábrica de piensos en San Antonio. De la Vespa o de Morella la Vella?

Otra vía de comunicación importante para Morella es la que une la población con Zorita, que supone una inversión de 9,41 millones de euros. I molta paciència i molta tranquil·litat i molt d'aguant.

La electrificación de las masías favorece la habitabilidad i el confort. I la no electrificació afavoreix el despoblament.

La ermita d'Herbers, en perfecto estado. Deu ser el Sargar, no?

Cinctorres es uno de los municipios de la comarca d'Els Ports más importantes, junto con Forcall y Morella. A vore si els de Vilafranca s'enfaden...?

Las infraestructuras de la Tinença de Benifassà mejoran paulatinamente. L'escola, l'han tancat enguany.

Levante, 23/06/02

El Consell considera inviable atender la demanda turística sin ampliar los puertos

EL AGUA ES NUESTRA RAZON DE VIDA

IRRIAGRO

SISTEMAS DE RIEGO

**INSTALACIONES
Y PROYECTOS DE:**

- Sociedades de riego.
- Riegos por aspersión y goteo.
- Conducciones de agua.

**VENTA Y SUMINISTRO
DE MATERIALES DE:**

- Riego por goteo.
- Riego por aspersión.
- Jardinería.

Ctra. Morella - Km. 3 - Tel. 964 730 920 - Fax 964 730 921 - Castellón

JA FA TEMPS QUE...

Per Julian Pastor Amela

Soterrars

Per allà per l'any 1926 em va passar pel cap anar a estudiar de capellà. Mirat des d'ara no sé per què vaig tindre eixa ocurrència. A més, que vulguera seguir la carrera eclesiàstica, com a notícia, no té la més mínima importància, però és la primera d'un encadenament de circumstàncies que em porten de cap al que voldria contar en este passatemp. Està clar que dedicar-se a estos estudis representava un canvi total i brusc en alguns costums de vida que des d'eixe moment s'havien d'adoptar i respectar per sempre. Per què? Perquè el reglament del seminari contemplava una quantitat de normes, referides al comportament dels seminaristes, que incloïen, gairebé, tots els aspectes de la vida entre admonicions i prohibicions.

Apart que en aquelles edats ni estaven mesclats en associacions polítiques, ni casinos, ni clubs, etc, des d'aquell moment sabíem que ens estaven vedats el cines, teatres, balls, berbenes i inclús associacions que no tingueren un veritable esperit catòlic.

Com a mostra copio l'article 196 del reglament del col·legi de Sant Josep de Tortosa -en aquells temps seminari- que ens recomanava el comportament durant vacances i deie així: *"Procuren que en todas sus palabras, porte y acciones, resplandezca siempre la piedad y espíritu propio de un aspirante al sacerdocio. Eviten, pues, el vestido y porte aseglarados, las compañías y visitas peligrosas, o poco edificantes, los juegos por honestos que sean, si se atraviesa el más mínimo interés, el montar en bicicleta, el fumar, el asistir a diversiones profanas, a círculos, cafés, teatros y cines, aunque lleven títulos de católicos, etc."*

Per tant, la cosa estava clara. No deie res de bous, però ens oloràvem que també entraven en el capítol de les prohibicions. I què podien fer un jòvens de 16 a 19 anys en vacances?

Bé, a part d'algun temps d'estudi (poc), anar a passeig si feie bona hora o quedar-nos a casa, si el temps no acompanyava cantant i solfeiant algunes músiques. Però quan volíem fer un cigarret amb tranquil·litat i sense sorpreses, la sagristia de l'arxiprestal ere el nostre refugi.

Quantíssimes hores tenim passades a l'església regirant-ho tot! Altars, habitacions, pisos de damunt de la sagristia, etc. Bé, tot menys l'arxiu, que estava sempre tancat i el subsòl de l'església, ja que mai vam poder alçar la llosa amb l'anella al mig que estava a l'altar de Sant Blai. La resta, ho vam soriejjar tot. Per a nosatros no hi havie secrets ni als altars, ni al campanar, ni a les teulades, ni als carrerons que envolten l'arxiprestal.

Però el que més ens va sorprendre, la primera volta que el vam vore, va ser un taüt de ferro, sense tapadora, amb adorns de ferro forjat als quatre costats i amb unes potes llargues que mantenien el la part baixa del taüt a pam i mig de terra i

sobrecixien per damunt cosa d'uns trenta centímetres, rematades per una gran anella, suposo que per a poder-la portar entre quatre persones penjant de les mans. Cal suposar que este taüt el servie l'església per portar els difunts des de casa a la sepultura; potser els pobres que no podien pagar-se una caixa, o bé, pels difunts de les freqüents epidèmies, que eren enterrats ràpidament només morir, o també, pels qui morien quan Morella estava assetjada i la gent no estava per res més que per l'assumppte de la guerra.

El cas és que este taüt estava guardat, des d'aquells temps, en una caixa adossada a la paret i la part de davant amb frontisses que permetien alçar la tapa per poder-lo traure. Eixa caixa servie també de seient, ja que estava al quarto on es guardaven els vestits dels apòstols i precisament on estos es vestien per a les processons del Corpus. Suposo que va desaparèixer, com tantes coses, l'any 1936.

L'únic lloc d'enterrament que tenie Morella abans de 1800 ere el Calvari,

Calvari

que tenie l'entrada pel Collet del Paternòster (lloc on estave la primera porta de l'hospital antic) i es deie aixina perquè allí es resave el respons de comiat abans de soterrar el difunt. La porta del Calvari que avui està al Placet de l'Església es va fer quan es va construir l'asil de Sant Joan i per accedir-hi des de l'asil es creuave tot el pati que hi ha avui en dia per una espècie de carreró format per dos parets de contenció que aguantaven bona quantitat de terra a cada costat.

Pels anys de la tercera dècada del segle passat, l'Ajuntament va decidir convertir el calvari en un pati adient perquè els asilats pogueren gaudir d'un lloc assolellat i tranquil, alegrat per alguns rosers i plantes que aguantaren el clima morellà. La brigada municipal es va dedicar, durant molts dies a traure la gran quantitat de tones de terra que havien servit de sepultura a tanta gent. Els va costar molt de temps, perquè tot es feie a mà i a cabassets i, a més, per tot tragí no disposaven d'altra cosa que un carret menut que portaven entre dos o tres hòmens. Bé, omplien el carret dels ossos més grans que anaven eixint com els cranis, fèmurs, tibies, etc. i els duien al cementeri, però la terra que anaven traient, l'amuntonaven al costat de la porta, ja que no tenien mitjans per endur-se-la de seguida, així es fee una gran muntanada, convertida al moment en el lloc de gran divertiment dels xiquets de tot el veïnat, pujant i baixant i escarpant aquella muntanya, precisament quan els de la brigada acabaven la jornada. No cal dir que aquella terra estave plena d'ossets menuts, ja que tota la menudalla, els de la brigada no s'entretien en triar-la.

El calvari va deixar de ser cementeri quan van fer el de l'Alamera prop del Puig del Rei, on ara està el càmping, allà per l'any 1812¹. Per cert, a este cementeri desaparegut per complet, allà pels anys 1920 li va caure bona part de la paret que estave de cara al portal del Pla d'Estudi, deixant al descobert l'interior de gran nombre de nítxols. No cal dir que es veien els talús i alguna cosa més. Tant és així que a l'estiu, quan la gent eixie després de sopar a prendre la fresca a l'Alamera (no hi havie televisió ni res que aguantare la gent a casa) es veien molt sovint bona cosa de focs follets (*fuegos fatuos*) del fòsfor dels ossos que estaven al descobert. I, sobretot, si per la tarde havie fet una plogadeta o tronadeta, les llumenetes eren contínues, cosa que als xiquets ens atemorie més que sorprenie.

Quan el cementeri ere al Calvari,

l'acompanyament es despedie al Collet del Parenostre, com ja he dit. Quan estave al Puig del Rei es despedien al Portal del Pla d'Estudi. A l'última casa tenien un quadre de manisetes amb la Crucifixió (justament on ara hi ha una MaredeDéu de Vallivana). I des que està el nou cementeri del Collet del Vent, la despedida era a la Font de Colom on, en el mur frontal que hi havie on ara està l'escalinata, hi havie també el quadre que ara està al carrer de la Mare de Déu enfront del carreronet del Rullo. En estos punts acabaven les cerimònies del soterrar i el Clero tornave a l'Església i tot l'acompanyament continuave fins a la casa del difunt on s'havien quedat les dones resant. En arribar, algú resave uns pates i, a continuació, tots passaven per davant del dol per expressar el condol.

Encara em pareix vore a Mn. Ramon Bruñó, vellet i tronat que, quan anave a un soterrar, com caminave molt a esplaiet, quan arribave el soterrar al Placet ell ja se n'anave carrer de la Mare de Déu avant i ja l'enganxaven. Després, en tornar de la Plaça de Colom, se'l deixaven enrere, de forma que quan es altres capellans estaven al Placet, Mn. Bruñó encara feie prou si passave per davant de les monges.

Als soterrars s'assistie amb capa. Ja podie fer una calor que encenguere les ascles, que els hòmens es posaven la capa i els masovers, a més, es posaven aquells barrets durs que els deien de pedra de *màrmol*. Ere un senyal de respecte i de serietat, acudien a la casa del difunt amb la capa plegada al muscle i al moment del soterrar se la posaven. Més endavant ja només la portaven els masovers. Després només els del dol i, finalment, va desaparèixer el costum al mateix temps que desapareixie l'ús de la capa.

capa.

Ere costum que el clero anare a replegar el difunt a sa casa. Allí entrave el preste que presidie i resave un respons que constestave la resta del clero que havie quedat a la porta. I ere de notar la curiositat (més bé sòria) que despertave l'eixida del capellà després del respons, ja que allí li donaven un ciri -que deien el ciri de l'ofrena- on anave enganxada una moneda i tots estaven pendents de vore si ere de dos quinzets, d'a pesseta, d'un duro o dos -de plata per descomptat-, i, en algun cas excepcional fins i tot una dobleta d'or. Quan ja va començar a córrer el paper moneda es posave un bitllet d'a vint-i-cinc, cinquanta o cent pessetes, nugadet amb un filet.

Quan la comitiva es posave en marxa, tots els acompanyants començaven les seues converses produint una remor prou notable que solament se silenciave quan es parave a resar un respons i ere costum resar-ne un als Cinc Cantons, un altre al carrer del Pes, davant de la Fonda d'Elias i, el tercer, al peiró del Placet.

Després del difunt ere dipositat a terra a la porta dels apòstols si el soterrar ere de deu o de cinc. Si ere de vint per avant hi havie una taula recoberta de roba negra per posar-lo, a més d'uns canelobres de fusta per enganxar les atxes mentre durave l'ofici. Mentrestant el clero estave dins de l'església resant l'ofici, tot l'acompanyament es quedave al Placet conversant tranquil·lament i, quan reprenien la marxa pel carrer de la Mare

de Déu la remor de la gent ere més bé escandalosa.

Hi havie varies categories de soterrars. Generalíssim, quan ere d'un capellà o personatge important. Anaven tots els capellans del poble i representants dels convents, dos capellans amb encencers, la copa de l'encens, el cor de l'arxiprestal amb el fagot (baixó) que donave el to a l'entrada del cant i feie el contrapunt i l'acompanyament. Gran nombre d'hòmens amb atxes obrint la marxa i, en molts casos, els amics o companys del difunt sostenien unes cintes enganxades a la caixa.

El general ere menys solemne, només anave el clero de l'arxiprestal i el cor d'*infantillos* amb el baixó, la copa de l'encens i prou. Antigament, quan morie algú de l'hospital ere costum de fer-li enterro general des de l'hospital a l'església.

El soterrar d'a vint ere perquè hi anaven 20 capellans; als d'a 10 n'anaven deu i als d'a cinc, cinc. És clar que això passave antigament quan hi havie amuntó capellans. Després va quedar, fins als nostres temps, el nom de les categories de soterrars però de capellans, sempre n'anaven els mateixos.

Uns dies després del soterrar se celebraven les misses -quasi tot- com ho hem conegut. Tres misses cantades que solien començar a les vuit del matí i que, per cert, a la primera solien estar només la família del difunt. A la segona ja acudien algunes dones que tenien costum d'anar a missa tots els dies, però, quan ja es calculave que la tercera estave més

avant de la meitat, més o menys a la voreta de les nou, acudíem tots els hòmens que ens interessave quedar bé amb el dol, ja que després de les misses s'entrave a la capella o la resadora passave els dolors de la Mare de Déu i la coroneta de les llagues de Crist.

En acabar es passave per davant del dol, alineat a la porta de la capella, s'encaixaven les mans i s'expressave novament el condol. Pel que es veu el que interessave ere fer-se veure en este moment, perquè d'assistència a les misses podríem dir que no havien estat ni un noranta per cent.

Indefectiblement el dia abans de les misses es cantaven les vespres de difunts a les quals, per descomptat, solament assistie la família i alguns íntims.

No podem oblidar que a partir del 1931, durant la República, es van celebrar també soterrars civils. Estos no tenien cap ritual, sinó únicament s'acompanyave el difunt fins a la Plaça de Colom i el dol a casa i ja s'havie acabat. Això sí, anave sempre una gran bandera tricolor, la bandera republicana, -la bandera nacional del moment- que jo, al menys mai m'he explicat quina faena tenie a un soterrar particular.

1.- "Cementeri Vell del Puig: es va fer el 1812. Construit a les terres de Francisco Adell (domini útil) i del Clero (domini directe) paratge nomenat la Albiola, partida del Puig. Limita amb camí del Portal de l'Estudi a Roquetes del Puig, terres de la Puritat, el Puig i terres de la Costa d'Omedes".

Esmena d'errades

Errare humanum est, tal com deien en llatí -l'error és humà-, però caldria

afegir que *non emendare asinorum est* -no esmenar-se és de burros.

En el quadern AU! número 14 corresponent a la publicació dels treballs guanyadors del Concurs Literari "Vint-i-cinc d'abril" d'enguany hi ha dos errors a la pàgina 5 que cal esmenar.

El primer fa referència a l'autoria de la composició que va rebre el primer premi. L'autora de "La Fira de Gandia" no és el nom que hi ha imprès, sinó MARIA ESCRIVÀ PARADÍS.

Al costat mateix apareix el nom de Daniela Segura Ortí, però hi falta el dibuix que no va eixir, que es va berenar l'ordinador per fam o per mala manipulació de l'operador; segurament per això segon. El dibuix que havia d'haver figurat és el que teniu al costat.

Des de la redacció de la revista AU! demanem disculpes als interessats per l'equivocació.

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 160 308
MORELLA

**MARISCOS I PEIXOS FRESCOS TOTS
ELS CAPS DE SETMANA**

des de 1970!

ESPECIALITATS PER ENCÀRREC:

Cabridet al forn
Truita farcida
Perdiu amb col
"Puchero" casolà

EL MILLOR DE ROURERA: LA SEUA CLIENTELA

*La carretera de Bergantes fa **10** mesos
que està tallada!*